

İDARE HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN SOKAK ÇOCUKLARI*

Doç. Dr. Dilşat YILMAZ**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3531-6289>

DOI: 10.30915/abd.514440

Makalenin Geldiği Tarih: 17.05.2018 **Kabul Tarihi:** 14.10.2018

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK – ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

** Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

ÖZ

Sokaklarda çalışan ya da sokakları yaşam alanı bilen çocukların sayısı giderek artmaktadır. Bu artış sonucunda, anılan çocukların fail ya da mağdur oldukları olaylar gündem oluşturmaktadır. Tartışmaların sosyolojik boyutu yoğunlaşırken, hukuki, özellikle de idare hukuku boyutu ikinci planda kalmaktadır. Oysa, toplumsal hayatı etkileyen bu durum, idare hukuku perspektifinden “kamu hizmeti” olgusu ile içe içe geçmektedir. Sorunlar, idareye yerine getirme görevi verilen, “kamu hizmeti” nitelikli faaliyetlerdeki aksaklığı ve düzensizliği işaret etmektedir. Dolayısıyla, ortaya çıkan istenmeyen sonuçların idareye atfı gündeme gelebilmektedir. Bu makalede, sokak çocukları olgusu esasen kamu hizmeti ve idarenin sorumluluğu perspektifinden incelenecektir. Konu uluslararası düzenlemeler ve Anayasa hükümleri ile yakın ilişkili olduğundan, İdare Hukukuna ilişkin açıklamalardan önce; bu açıklamalara yetecek kapsamda anılan düzenlemelere değinilecektir. Akabinde, anılan düzenlemeler ile bağlantısı kurularak İdare Hukuku açısından inceleme yapılacaktır. Konunun genişliği sebebiyle inceleme, daha dikkate değer bulunan hususlarla sınırlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sokak çocuğu, kamu hizmeti, idarenin sorumluluğu, sosyal devlet, idari teşkilat.

STREET CHILD FROM THE PERSPECTIVE
OF ADMINISTRATIVE LAW

ABSTRACT

The children who work at the streets and know there as home are increasing in numbers day by day. Because of this increase, events resulting in being actor or victim composes an agenda. Although the debates in matter especially majors in sociologic aspect; the aspect of law – especially administrative law-falls behind. However, this issue that affects social life remarkable, is closely associated with “public service” from the perspective of administrative law. The problems occurred indicate to the absence and confusion of public service, fulfillment of which is given as a duty to the administration. In this perspective, the result of attribution of results undesirable to the administration is the case. In this article, street child fact will be mainly considered from the view of public service and liability of administration. Because of the relation with international regulations and Constitution, these regulations will also be handled before the assessments regarding to Administrative Law, in a restricted amount that is enough for the explanations related to last mentioned subject. After that, the matter will be handled in terms of Administrative Law, but also associated with the first mentioned regulations. . But because of the wide scope of the matter, assessment will be restricted by the subjects considered more remarkable.

Keywords: Street child, public service, responsibility of administration, social state, administrative establishment.

I. GİRİŞ

“Sokak çocukları” konusu sorgulanmaya başlandığında, söz konusu gerçekliğin aslında İdare Hukuku alanının kalbinde yer alan kurumlar ile yakından ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu makale, kent sokaklarında sayıları günden güne artmakta olan “sokak çocukları” olgusunun, idare hukukunun temel konularıyla ne derece ilişkili olduğunu sınırlı bir düzeyde de olsa ortaya koyabilme çabasının bir ürünüdür. Ancak konunun genişliği düşünüldüğünde, değerlendirmenin sınırlandırılması ihtiyacı doğmaktadır. Anılan sebeple, konu temel olarak “kamu hizmeti” ve “idarenin sorumluluğu” kapsamında ele alınacaktır. Konunun idare hukuku alanına ilişkin kesitin değerlendirilebilmesi açısından öncelikle uluslararası düzenlemelere, Anayasa hükümlerine, ilgili mevzuata ana hatları ile yer verilmesi de zorunluluk arz etmektedir.

II.^[1]“ÇOCUK” KAVRAMI

A. GENEL OLARAK “ÇOCUK” KAVRAMI

“Çocuk” günlük hayatta sıkça kullanılan bir kelime olmakla beraber, bilimsel açıdan bakıldığında farklı tanımlamalara ulaşılmaktadır. Özellikle bu sürecin ne kadar sürdüğü ve ne zaman sona erdiği hususunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır^[2]. Türk Dil Kurum tarafından (TDK) hazırlanan Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü’nde (Eğitim Terimleri) çocuk “*Bebeklik çağı ile erginlik çağı arasındaki gelişme döneminde bulunan insan*^[3]” şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak, söz konusu çağın başlangıcından ziyade bilhassa bitiş anı konusunda farklı kabuller bulunduğu belirtilmektedir^[4]. Şener/Serdar, çocukluğun toplumsal-kültürel bir gerçeklik olduğuna ve mekânsal olarak da farklılaşabildiğine dikkat

-
- [1] Yargı kararları dâhil olmak üzere, elektronik ortamdan erişilen verilerin tamamı için son erişim tarihi 06.05.2018 dir.
- [2] Bkz. AKYÜZ Emine, Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması, Pegem Akademi, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, Ekim 2016, s. 91.
- [3] TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59d145d62edaf9.52379231.
- [4] ŞENER Sami- SERDAR Meryem, “Sokak Çocukları” Problemi ve Probleme Yönelik Uygulanan Politikalar (Türkiye- Hindistan Örneği)”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2015, S. 45 , s. 105, <http://www.dergipark.gov.tr/download/article-file/56084>; AKYÜZ, s. 91.; “... Çocuk Hakları Bildirisinde de belirtildiği gibi, “çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu” nu hatırla tutarak...” BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (BM Çocuk Hakları Sözleşmesi) Önsöz’den, <http://cocukhaklari.barobirlik.org>.

çekmektedirler^[5]. Aynı yazarlar, çocukluğun bitişinin de farklı kriterlere bağlı olarak; 13-18 yaşlarına tekabül ettiğini ifade etmektedirler^[6]. Bu noktada, daha sonra pek çok kez değinilecek olan, çocuk hukuku alanında uluslararası alanda belkemiği niteliğinde^[7] olup ülkemizde de imzalanmış ve 1982 Anayasası'nın 90. maddesi gereğince kanun hükmünde olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin^[8] 1. maddesinde “*Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.*”^[9] belirlemesi yapılmaktadır. Sözleşmedeki bu istisna, çocukluğun topluma göre değişebilen bir kavram olması ile açıklanmaktadır^[10]. Ne var ki; bizim için önemli olan “hukuki anlamda” çocuğun kim olduğudur. Hukuken çocuk kavramının karşılığı onun ne kadarlık süre için korunmaya

[tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf](http://www.kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf), Yine bkz. http://www.kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf

- [5] ŞENER- SERDAR, s. 105., Aynı yönde bkz. AKYÜZ, s. 91., Bkz. Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar, (ASPB, ILO, Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi), Anıl Grup Matbaacılık Yayıncılık, Ankara, Aralık 2016, s. 3., OZANSOY Cüneyt, “Öznesini Arayan Nesnelere: Çocuk ve Çocuk Hakları”, TBB Dergisi, 1999/1, s. 43, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m1999-19991-876>.
- [6] ŞENER- SERDAR, s. 105.
- [7] Bkz. İPEK Aydın, “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılıklı Olarak Anayasal Açından Değerlendirilmesi”, SÜHFD, C. 20, S. 1, 2012, s. 159, 160., <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/262769>; OZANSOY, s. 54.
- [8] Bundan sonra, “Sözleşme” olarak değinilecektir, Ayrıca bkz. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolün Beyanla Birlikte Onaylanması Hakkında Karar, RG. 07.12.2017, S. 30263.
- [9] İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde sözleşmede düzenlenen haklar “herkes” bakımından tanınmakta, ayrıca m. 25'te çocukların özel bakım ve yardım görme hakları bulunduğu, evlilik içi ya da dışında doğmuş olmalarına bakılmaksızın aynı sosyal güvenceye sahip oldukları belirtilmektedir. Bkz. <http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>, ayrıca bkz. KALABALIK Halil, İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, Eylül, 2017, s. 650., Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'ne göre “... bedensel ve zihinsel bakımdan henüz olgunlaşmamış olan çocuk, doğumdan önce olduğu gibi doğumdan sonra da uygun yasal koruma dahil özel gözetim ve bakıma gereksinime göstermektedir”, ilke 2: “Çocuk, özel olarak korunur, yasalar ve başka yollarla sağlıklı ve normal biçimde, özgürlük ve saygınlık koşullarında bedensel, zihinsel, ahlaki, manevi ve toplumsal olarak gelişmesine olanak sağlayacak fırsat ve kolaylıklardan yararlanır. Bu amaçla çıkarılacak yasalarda, çocuğun çıkarları önde gelir”. http://www.kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf
- [10] AKYÜZ, s. 95.

ve yardıma gereksinim duyduğu ile ilgilidir^[11]. Türk Hukuk sistemine bakıldığında çocukluk, 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)^[12] nın 28. maddesi uyarınca sağ olarak tam doğum ile başlamakta^[13] ve aynı Kanun'un 11 maddesi uyarınca kural olarak 18 yaşın ikmali ile sona ermektedir^[14].

B. “SOKAK ÇOCUĞU” KAVRAMI

“Çocuk” üst başlığı altında yer aldığı noktasında tartışma bulunmayan sokak çocuğu; TDK Güncel Türkçe Sözlükte “*Vaktini genellikle sokaklarda geçirip eğitimden yoksun kalmış çocuk*” şeklinde tanımlanmaktadır^[15]. “UNICEF Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocuklarının Sömürüsü” isimli dokümanda ise sokak çocuğunun “*yaşamı ve yaşam kaynakları için sokağı kendine mesken haline getirmiş olan, sorunlu yetişkinlerin gözetiminden ve yönlendirmesinden yoksun olan, henüz yetişkinliğe ulaşmamış herhangi bir kız ya da erkek çocuk*” şeklinde tanımlandığı belirtilmektedir^[16]. Giderek toplumsal hayatta sayıları artmakta olan ve vaktinin çoğunu sokaklarda geçiren bu çocuklar bakımından UNICEF tarafından, aile ile kurulan ilişki dikkate alınmak suretiyle; “sokakta çalışan çocuk”; “sokaktaki çocuklar” ve “sokağın çocukları” şeklinde üçlü bir sınıflamaya konu yapılmaktadır. İlk grup, aileleri ile ilişki içinde olup; günlük sokak yaşamlarının akabinde evlerinde dönmekte, ikinci grubun ise aile bağı zayıflamış olup aile ile zaman zaman ilişki kurulmaktadır. Son grupta ise,

[11] İNAN Ali Naim, Çocuk Hukuku, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968, s. 10; AKYÜZ, s. 100.; Farklı hukuk alanları bakımından 18 yaş altı için sınırlandırmalar yapılması hususunda. ayrıca bkz. Akyüz'ün aynı eserinde aynı sayfa.

[12] RG. 08.12.2001, S. 24607.

[13] 18 yaşından önce ergin olunma söz konusu olsa da, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (RG.15.07.2005, S. 25876) m. 3 uyarınca “çocuk” luk devam etmektedir., Bkz. İPEK Ali İhsan, “Türk Hukukunda Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmelerin Çocuk Hukukuna Etkileri”, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Aralık 2014, S. 100, s. 524. (İPEK, Terazi olarak ifade edilecektir.); Çocuk hakları sözleşmesinde çocukluk 18 yaş ile bitmekte iken; Çocuk Koruma Kanunu bu süreyi 18 yaş ikmaline kadar uzatmakta olup, TMK uyarınca daha erken ergin olanlar da çocuk sayılmaya devam etmektedirler. Bkz. BALO Yusuf Solmaz, Çocuk Koruma Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, Nisan 2013, s. 42 vd.; AKYÜZ, s. 469.

[14] Çocuk yerine zaman zaman, “küçük”, gibi farklı kavramların da kullanılması ve yaş sınırlamaları hakkında bkz. KALABALIK, s. 646 vd.

[15] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5a8cebe082b8.13835419.

[16] ATAÜZ Sevil, “Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları”, Birikim Dergisi, Aralık 1998, S. 116, s. 71.

çocuğun ailesiyle ilişkisi bulunmamaktadır^[17]. Ayrıca ikili bir sınıflama da yapılmış; aileleri ile bağı olmakla beraber masraflarını çıkarmak için ya da evi geçindirebilmek amacıyla sokaklarda çalışanlar “sokaktaki çocuklar”; ailesi ile bağı olmaksızın yaşamını sokakta kazanıp sokakta sürdürenler “sokağın çocukları” olarak ifade edilmiştir^[18]. Görüldüğü üzere “sokak çocuğu” kavramı pek çok farklı durumu/anlamı içine alacak genişliktedir. Hatta bu durum doktrinde aynı projede çalışanlar bakımından dahi anlaşmada sorun yaratıcı nitelikte gösterilmektedir^[19]. Bu kavramsal karmaşa dikkate alındığında; ne şekilde isimlendirilirse isimlendirilsin -yapılan sınıflandırmalar bakımından- bütün bu çocukların ortak özelliklerinin “güç koşullar altında yaşayan çocuklar” olduğu ifade edilmektedir^[20]. Çoştı, bu kavramsal karışıklık içinde; sokak çocuğu olma olgusunun sokakta çalışma ile başlayıp, sokağın çocuğu olma aşamasına kadar devam eden bir süreç olduğuna vurgu yapmaktadır^[21]. O halde sokak çocukları konusu kapsamında yapacağımız değerlendirmeler, ailesi ile ilişkisi olsun ya da olmasın sokakta yaşamını sürdürenler kadar sokakta çalışan çocukları da içine almaktadır.

III. HUKUKİ DÜZENLEMELERDE “ÇOCUK”^[22]

“Çocuk” ve -bu bağlamda “sokak çocuğu” kavramı da-, uluslararası ve ulusal düzenlemelerde yer bulmuştur. Çalışmamızda, çocuğa ilişkin düzenlemeler kamu hukuku, kamu hukuku içinde ise esasen idare hukukunu etkilediği

[17] Bkz. ŞENER- SERDAR, s. 106, 107; ÇOŞTU Kamil, Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel Yapısı (İstanbul Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, Temmuz 2007, s. 11, 12. (YÖK Ulusal Tez Merkezi Resmi Web Sayfası:); ATAUZ, s. 70, 71; Bkz. Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 6 vd.

[18] ATAUZ, s. 71.; ÇOŞTU, s. 12.; BAYRAKTAR Güray, Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özellikleri Açısından İncelenmesi: Ankara Sakarya Caddesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, PÜSBE, Ekim 2007, s. 5, 6 (YÖK Ulusal Tez Merkezi Resmi Web Sayfası).

[19] ÇOŞTU, s. 13.

[20] ŞENER- SERDAR, s. 107.

[21] ÇOŞTU, s. 15.; TUNÇ Güven, “Sokaklar ve Çocukları”, Birikim Dergisi, Aralık 1998, S. 116, s. 80, 81.

[22] “Çocuk” kavramı sokak çocuklarını da içine almaktadır. Bu sebeple başlıklarda “sokak çocuğu/çocuk” ifadesi yerine “çocuk” ifadesi tercih edilmiştir. Yapılan açıklamalarda da görüleceği üzere, öncelikle konu bağlamında çocuklara ilişkin genel bilgiye yer verilip, akabinde sokak çocukları (sokaklarda çalışan, yaşamını sürdüren) hakkında değerlendirmeler yapılmaktadır.

ölçüde dikkate alınacaktır. Başka bir ifade ile, bu düzenlemelere, idare hukuku alanındaki değerlendirmelere yardımcı olacak kapsamda değinilecektir.

A. ULUSLARARASI DÜZENLEMELERDE “ÇOCUK”

1. GENEL ÇERÇEVE

Çocuk hakları konusunda temel nitelikli ve çalışmamızda da pek çok kez değinilecek metin 20 Kasım 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'dir^[23]. Bunun yanı sıra Avrupa Konseyi ve Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı da çocuk hukukuna ilişkin çalışmalar yapmıştır. ILO ve Afrika Birliği örgütü gibi bu konuda hukuki düzenlemeler yapan pek çok örgütlenme de bulunmaktadır^[24].

Türkiye'nin de imzalamış olduğu^[25], Anayasanın 90. maddesi^[26] gereğince kanun hükmünde olup, ulusal hukuki metinler bakımından önemli bir basamak oluşturan, Sözleşme tarafı devletler^[27] ve dolayısıyla bu devletlerin idareleri bakımından da aslında birçok kamu hizmeti öngören Çocuk Haklarına Dair

[23] “Çocuk Hakları Sözleşmesi”; Daha önce ifade edildiği üzere bu düzenleme “Sözleşme” olarak ifade edilecektir.; Uluslararası düzenlemeler hususunda bkz. Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 31 vd.

[24] Çocuk hukukuna ilişkin bu düzenlemeler konusunda bkz. AKYÜZ, s. 6 vd.; Ayrıca bkz. İPEK, Terazi, s. 524 vd.

[25] İmza 1990, Onay 1994, Yürürlük 1995., http://www.mfa.gov.tr/cocuk-haklari-konusunda-turkiye_de-yapilan-calismalar.tr.mfa .

[26] Anayasa m. 90: “... Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır” ., İPEK, Terazi, s. 524., Yargı yerlerinin doğrudan uygulama yöntemi uygulaması hakkında bkz. BALO, s. 52,53.

[27] m. 2: “Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler...”; m. 4: “Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar”; m. 43: “Taraf Devletlerin bu Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla, görevleri aşağıda belirtilen bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur...”; Ayrıca bkz. BM İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, m. 2.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi uyarınca çocuğun -dolayısıyla sokak çocuklarının da- sahip olduğu haklara konumuz çerçevesinde kısaca değinilecektir. Ancak özellikle vurgulanmalıdır ki, çocuklar BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ifade edildiği üzere, özel olarak korunması gereken bireylerdir^[28]. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Önsözü'nde de bu durum "... Çocuk Hakları Bildirisinde de belirtildiği gibi, "çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu" nu hatırla tutarak,..."^[29] şeklinde belirtilmiştir^[30].

2. BM ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ

Öncelikle çocuk hukuku alanında özellikli bir yer taşıyan Sözleşmede çocuğa tanınan haklara, "sokak çocukları" konusuna ışık tutacak sınırlılıklıta bakılması gerekmektedir^[31]:

[28] İHEB m. 25/2: "...Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır..." , Ayrıca bkz. BM Çocuk Hakları Bildirgesi Başlangıç Kısmı, ilke 2, 8; Bkz. Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, http://www.cocukvakfi.org.tr/resource/docs/cocukla_ilgili%20sozlesmeler/A.CocuklaIlgiliUluslararasıSozlesmeler/A.2.f.%201924CENEVRE_COCUK_HAKLARI_BiLDiRiSi.doc. ; Avrupa Sosyal Şartı, m. 7, 17 <https://www.tbmm.gov.tr/komiyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>; BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf, m. 10; BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 24; http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf.

[29] "...Dünyadaki ülkelerin tümünde çok güç koşullar altında yaşayan ve bu nedenle özel bir ilgiye gereksinimi olan çocukların bulunduğu bilinci içinde..." .

[30] İNAN, s. 10; " Bilindiği üzere çocuk bedensel ve ruhsal açıdan sürekli gelişim ve değişim gösteren ve bu gelişimini tamamlamamış bir bireydir. Bu gelişim ve değişimin sağlıklı olarak devam etmesinde toplumun ve toplumun örgütlenmiş şekli olan devletin sorumluluğu söz konusudur". İPEK, s. 152.; Bu evrede çocuğun bazen kendinden dahi korunması gerektiği belirtilmektedir. BALO, s. 96.

[31] Sözleşme hükümlerine ilişkin yapılan açıklamaların başlıklarında (madde metnine kısmen değinilmesi halinde dahi) http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf sayfasında yer alan metinde kullanılan başlıklar tercih edilmiştir.

a. Çocuğun Yaşam ve Gelişme Hakkı

Sözleşme uyarınca (m. 6); her çocuk yaşama hakkına sahiptir^[32]. Söz konusu madde bağlamında hayatta kalmanın yansıra hayat sürecinde çocuğun gelişmesi de taraflar devletler için bir yükümlülüktür. Yaşam hakkı, temel hak ve hürriyetleri içinde ilk sırada yer alır, çünkü bunlardan yararlanabilmek için öncelikle “yaşıyor olmak” gerekmektedir^[33]. Taraf devletlere maddede çocuğun gelişmesi için çaba sarfı zorunluluğu da getirilmektedir. Bu durumu doğal karşılamak gerekir, çünkü yaşam hakkı; maddi ve manevi varlığın gelişimini sağlamaya yönelik bir ödev de içermektedir^[34]. O halde taraf devlet çocuğun bedensel olarak sağlıklı bir yaşam sürmesi yanında, çocuğun becerilerinin, kültürel algılarının gelişmesini ve eğitim imkânlarını sağlamak zorundadır^[35]. Öyle ki, yaşama hakkından kasıt, insan onuruna uygun bir yaşam sürebilme-
tir^[36]. Bahsi geçen yönüyle yaşama hakkı, sosyal devlet^[37], sosyal ve ekonomik haklar ile yakın ilişkilidir^[38]. Çocuk Hakları Komitesi de, çocuk gelişiminin sağlanması ödevini belirtilen şekilde kapsamlı ve sözleşmenin tamamını içine alacak genişlikte ele almaktadır^[39].

Yaşam hakkı “negatif statü” hakkı olmanın yanı sıra devlete yaşam koşullarını daha üst düzeyde olmasını sağlama yükümlülüğü yani pozitif yükümlülükler de getirmektedir^[40]. Bir kez daha vurgulanmalıdır ki, insan haklarının layığıyla kullanılabilmesi bunların belli bir seviyede sağlanabilmesi ile mümkün olabile-

[32] Maddenin ikinci fıkrasında, taraf devletler; çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün azami çabayı göstermekle yükümlü kılınmaktadır; İnsan Hakları Evrensel Beyannameşi m. 3: “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.”; AIHS, m. 2., <http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>; BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 6.; Ayrıca bkz. BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 11.; Bkz. Cenevre Çocuk Hakları Beyannameşi.

[33] AKYÜZ, s. 353.

[34] AKYÜZ, s. 353., Ayrıca Akyüz , yine aynı sayfada maddi ve manevi varlığı geliştirme hakkının yaşam hakkının sosyal yönü olduğunu ifade etmektedir.

[35] AKYÜZ, s. 48,49.

[36] AKYÜZ, s. 353.

[37] Bkz. AKYILMAZ Bahtiyar- SEZGİNER Murat-KAYA Cemil, Türk İdare Hukuku, 8. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2017, s. 170.

[38] AKYÜZ, s. 353.

[39] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Uygulama El Kitabı, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Uygulama%20Elkitabı%20TR.pdf> , s. 108.

[40] Bkz. Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi , Yönetici Özeti, m. 6., s. 13, <http://www.unicef.org.tr/files/>

cektir^[41]. Yaşanılan coğrafyaya göre sosyo-ekonomik-kültürel haklar bakımından farklılıklar bulunsa da, yaşam hakkı temel hak ve özgürlükler içinde öncül kabul edilmektedir^[42].

b. Çocuğun Yetiştirilmesinde Ana Babanın ve Devletin Sorumlulukları

Sözleşme uyarınca (m. 18) çocuğun yetiştirilmesi önemli bir konu olup, bu görev anne- babaya aittir. Taraf devlet; çocuğun yetiştirilmesi konusunda ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapmakla yükümlüdür. Ayrıca çocukların bakımı konusunda görevlendirilmiş olan kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlamakla yükümlüdür. 18. maddede düzenlenen yükümlülük, anne babaya çocuğunu yetiştirme sırasında ve konusunda yardım yanı sıra, bu görevi yerine getirmeyen ya da getiremeyenlere- bu sorumluluğun ifasını sağlamak için- de devlet tarafından yardım edilmesini kapsamaktadır^[43].

c. Suistimal Ve İhmalden Korunma Hakkı

Çocuğun bedensel ve zihinsel bütünlüğü de sözleşme koruması kapsamındadır (m. 19). Devlet çocuğun bakımını ve gözetimi gerçekleştirenlerce çocuğa karşı şiddetin ve çocuğun suiistimalinin, istismarının önlenmesi için her türlü tedbiri almakla görevlidir. Burada söz konusu olan korunma hakkı çocuğun bakım altında olduğu yerlere ve buralarda söz konusu olabilecek her çeşit şiddete ilişkindir^[44]. Bahis konusu tedbirler, hukuki çerçevede idari, cezai ya da başka türlü (örneğin eğitsel...) her türlü önlemi kapsamına almaktadır. Anılan hak, aslında yaşam hakkından ayrı düşünülemez. Çünkü yaşamak, ancak maddi ya da manevi bir eziyet ya da acıya maruz kalmadan sürdürülebildiğinde bir anlam ifade edebilecektir^[45]. Çocuğa yönelik fiziksel ya da duygusal şiddet

bilgimerkezi/doc/yoneticiozeti.pdf, Ayrıca hakların sınıflandırılması için bkz. GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Yayınevi, Bursa 2000, s. 210,211.

[41] ÜNAL Şeref, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Yetkin Yayınevi, Ankara 1997, s. 36.

[42] ÜNAL, s. 36, 37.

[43] Yönetici Özeti, m. 18, s. 32.; Bkz. Uygulama El Kitabı, s. 249, 250.

[44] Yönetici Özeti, m. 19, s. 34.

[45] AKYÜZ, s. 354.; Maddenin Sözleşmenin diğer maddeleri ile ilişkisi için bkz. Uygulama El Kitabı, s. 263, 264; Bkz. İHEB m. 5: “Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.”; AİHS m. 3.; Bkz. BM Çocuk Hakları Bildirgesi ilke 9.;Bkz. Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi; BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 7.

çocukta birtakım arzulara sebebiyet verdiğinden^[46], maddede düzenlenen hak, aynı zamanda yaşama hakkı ve çocuğun sağlık hakkı ile de yakından ilişkilidir.

ç. Aile Ortamından Yoksun Çocuğun Korunma Hakkı

Sözleşmenin 20. maddesi uyarınca; “geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahiptir”^[47]. Çocuğun sahip olduğu bu hak taraf devletler ve bu devletlerin idareleri bakımından, anılan çocukları koruma ve onlar için bakım ortamı sağlama yükümlülüğü getirmektedir. Çocuğun ailesinden ayrılma durumunun kaynağının, öngörülen yükümlülük bakımından bir etkisi bulunmamaktadır^[48]. İdare hukuku perspektifinden bakıldığında bu madde, daha sonra detaylı şekilde değinilecek olan kolluk ve kamu hizmeti (bilhassa sosyal nitelikli kamu hizmeti) bağlamında idareleri doğrudan ilgilendirmektedir^[49].

d. Sağlık Ve Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı

Çocuğa tanınan bir diğer hak ise “çocuğun sağlık/ sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı^[50]” olarak da ifade edilen, “çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma” hakkıdır(m. 24). Bu hak, çocuğun temel sağlık hizmetlerinden yararlanması, temiz su ve besleyici gıdalara ulaşması, koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanması, anılan konularda toplumun bilgi edinmelerini de kapsamaktadır. Sosyo-ekonomik nitelikteki bu hak, devlet bakımından

[46] AKYÜZ, s. 355.

[47] Bu maddenin bir hakkı tanımlaması sebebiyle doğrudan uygulanabilmesi yönünde bkz. Yönetici Özeti, m. 20, s. 36. ; Ayrıca bkz. Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, m. 2.

[48] Uygulama El Kitabı, s. 285; AKYÜZ, s. 71.; ÇHS m. 20/2: “... Taraf Devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlayacaklardır...”

[49] Bkz. AKYÜZ, s. 71. ; Gülan, çocuk koruma faaliyetinin kolluk ve kamu hizmeti yanında, özendirme ve destekleme faaliyetini de içerdiğine işaret etmektedir. GÜLAN Aydın, “Çocuklara Yönelik İdari Faaliyetlere İlişkin İlkelerin Anlam Ve Kapsamlarına İlişkin Düşünceler I, Çocuğun Korunması İlkesi”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/13671> , s. 265; Ayrıca bkz. Uygulama El Kitabı, s. 285.

[50] Uygulama El Kitabı, m. 349.; Yine bkz. http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf, deki başlık; Ayrıca Uygulama El Kitabı'nın 350. sayfasında bu hakkın Sözleşmede yer alan diğer haklarla ilgili vurgulanmaktadır.

yükümlülükler getirdiğinden^[51], “pozitif statü hakkı”^[52] olarak kabul edilebilir. Söz konusu hak, çocuğun yaşamını sürdürebilmesi açısından aslında yaşam hakkı ile yakından ilişkilidir^[53]. Ayrıca çocuğun beden sağlığı yanısıra, ruhsal sağlığı da hakkın kapsamında değerlendirilmektedir^[54].

e. Sosyal Güvenlik Hakkı

Sözleşme uyarınca çocuk; sosyal sigorta dâhil olmak üzere sosyal güvenlikten yararlanma hakkına sahip olup; devlet de hukuk sistemine uygun şekilde gerekli önlemleri almakla mükelleftir (m. 26). Çocuğa bakmakla yükümlü olanlar bu görevlerini yerine getiremediklerinde taraf devlet çocuğa yardımda bulunmakla yükümlüdür^[55]. Akyüz’ün ifadesi ile sosyal güvenlik “*insanların çeşitli nedenlerle gelir veya kazançlarında ortaya çıkan olumsuz değişmelerde onların geçinme ve yaşam gereksinimlerini karşılayan bir sistemdir*”^[56]. Sosyal güvenlik hakkı insanların yaşamlarını devam ettirecek gereksinimleri sağlamaya yönelik olduğundan, aslında sosyal devlet ilkesinin bir yansımasıdır^[57]. Doğurduğu sonuca bakıldığında da, yaşam hakkının layıkıyla kullanabilmenin aracı olarak görülmelidir. Nitekim Türk Anayasa Mahkemesi sosyo ekonomik haklardan olan sosyal güvenlik hakkını yaşam, maddi ve manevi varlığı koruma hakları ile ilişkilendirmektedir: “...*Kişinin yaşama hakkı, maddi ve manevi varlığını koruma hakkı, birbirleriyle sıkı bağlantıları olan, devredilmez, vazgeçilmez temel haklardandır. Bu haklara karşı olan her türlü engelin ortadan kaldırılması da*

[51] Yönetici Özeti, m. 24, s. 42.;BM Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 12.; Avrupa Sosyal Şartı, m. 11.; BM Çocuk Hakları Bildirgesi, ilke 4.;Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, m. 2.

[52] “*Pozitif statü hakları, bireylere devletten olumlu bir davranış, bir hizmet, bir yardım isteme imkânını tanıyan haklardır.*”, GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 211.

[53] Yönetici Özeti s. 42’de sağlık hakkı, yaşam hakkının tamamlayıcısı olarak ifade edilmektedir.

[54] AKYÜZ, s. 369.

[55] Uygulama El Kitabı, s. 385, ., İHEB, m. 22, 25., BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 9., Avrupa Sosyal Şartı, m. 12., Sözleşme kapsamının BM Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi m. 9 ile mukayesesi için bkz. Uygulama El Kitabı, s. 385.

[56] AKYÜZ, s. 374.

[57] Gözler de, sosyal güvenlik hakkının insan onuruna yaraşan bir hayat düzeyi sağlamaya yönelik tedbirler içinde olduğuna dikkat çekmektedir. GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 160.; Sosyal güvenlik hakkının da içinde yer aldığı sosyal haklar, bireylere insan onuruna uygun düşen minimum düzeyde bir yaşam standardı sağlamayı hedeflemektedirler. GÖZLER Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Cilt II, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011, s. 491.

devlete ödev olarak verilmiştir. Gücsüzleri güçlüler karşısında koruyacak olan devlet, gerçek eşitliği sağlayacak, toplumsal dengeyi koruyacak, böylece gerçek hukuk devleti niteliğine ulaşacaktır. Hukuk devletinin amaç edindiği yaşama hakkının korunması, sosyal güvenliğin sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Sosyal güvenliği sağlayacak olan kuruluşların yasal düzenlemeleri “yaşama hakkı ile maddi ve manevi varlığı koruma haklarını” zedeleyecek veya ortadan kaldıracak hükümler içermemesi gerekir...”^[58]. Çocuğun sosyal güvenlik hakkını teminat altına alınması, sosyal güvenliğin farklı araçlarının kullanılması ile; örneğin daha sonra değinileceği üzere sosyal yardımın sağlanması ya da sosyal sigorta uygulaması ile sağlanabilir^[59].

f. Yeterli Yaşam Standardına Ulaşma Hakkı

Çocuğa sözleşme ile tanınan bir diğer hak, “*her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı*”dır^[60]. Çocuğun bu hakkını kullanabilmesini sağlama yükümü sahip oldukları imkânlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere ait olup, devletler, imkânları dâhilinde, bu kişilere, çocuğun hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alırlar. Gerekli ise de, özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım yapar ve destek programları uygularlar (m. 27). Madde, bütüncül şekilde ele alındığında, gelişmenin sadece yemek, giyinmek, barınmak gibi temel ihtiyaçların tatmini ile gerçekleşemeyeceğinin, sayılan diğer öğelerle tamamlanmış kabul edilebileceği gerçeğinin bir ifadesidir^[61].

[58] AYM, 17.01.1991, E. 1990/27, K. 1991/2, Anayasa Mahkemesi Resmi Web Sayfası, “... Sosyal hukuk devletinin somut göstergelerinden biri olan sosyal güvenlik hakkının yer aldığı Anayasa’nın 60. maddesinin birinci fıkrasında, “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.” denilmektedir. Bu hüküm bireylere yaşlılık, hastalık, kaza, ölüm ve malullük gibi sosyal riskler karşısında asgari ölçüde bir yaşam düzeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında da “Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.” denilerek bu görevin, Devlet tarafından oluşturulacak kuruluşlar yoluyla yerine getirilmesi öngörülmektedir...” AYM, 29.03.2017, E. 2017/47, K. 2017/84, KİBB (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

[59] Sosyal güvenliği sağlama yöntemleri hakkında bilgi için bkz. ARICI Kadir, “Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Sosyal Güvenlik Hakkı”, VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu, s. 184, <http://www.sosyalhaklar.net/2015/bildiriler/arici.pdf>, Ayrıca bkz. AKYÜZ, S. 439 vd.

[60] BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 11.; Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, m. 1.

[61] Uygulama El Kitabı, s. 395, 396.

g. Eğitim Hakkı

Sokak çocukları bakımından büyük sorunların yaşandığı bilinen ve Sözleşme tanınan bir diğer hak, eğitim hakkıdır. Sözleşmenin 28. maddesi uyarınca, her çocuk eğitim hakkına sahiptir ve fırsat eşitliği çerçevesinde, ilköğretim zorunlu ve parasızdır. Madde kapsamına öncelikle, eğitime erişim hakkı girmektedir^[62]. Ayrıca belirtilmelidir ki, madde çerçevesinde eşitliğin sağlanması sadece yetkili makamlar nezdinde değil, eğitim bağlamında çocuk ile ilişki içerisinde olan kimselerin de bu ilkeyi ihlal etmesinin önüne geçilmesini de içermektedir^[63]. Eğitim hakkı yaşam hakkın, bedensel, zihinsel, ahlaki gelişim haklarının gereği gibi kullanılabilmesinin ön koşulu olup, bu hakların layığıyla kullanılabilmesi öncelikle çocuğa yeterli eğitim verilebilmesine bağlıdır^[64]. Nitekim, Sözleşmenin 29. maddesinde de eğitim hakkının amaçlarından biri olarak, “Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi” gösterilmektedir^[65].

ğ. Dinlenme, Boş Zaman Değerlendirme ve Kültürel Etkinliklere Katılma Hakkı

Çocuğun bu özel döneminin belki de en eğlenceli tarafı olan oynama^[66]; yaşına uygun etkinliklerde bulunma ve boş zamanını değerlendirme kültürel-sanatsal yaşama katılma, dinlenme Sözleşmede birer hak olarak öngörülmüşlerdir (m. 31)^[67]. Sözleşmede belirtilen hususları özendirmek, teşvik etmek

[62] Yönetici Özeti, m. 28, s. 47., İHEB, m. 26; AİHS, Ek Protokol 1, m. 2. ; BM Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 13, 14.; BM Çocuk Hakları Bildirgesi, ilke 7.

[63] Yönetici Özeti, m. 28, s. 47.

[64] AKYÜZ, s. 76, 376, 377.

[65] ÇHS m. 29/1: “Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler; a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi; b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi; c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi; d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması; e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi,...”.

[66] Oyun hakkının “unutulmuş hak” olarak ifade edilmesi hakkında bkz. Uygulama El Kitabı, s. 471.

[67] İHEB, m. 24, 27.; BM Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi m.15.; BM Çocuk Hakları Bildirgesi, m. 7.

de devlete yüklenen ödevlerdir^[68]. Aslında bu hak, Akyüz'ün "çocuğun çocuk olma hakkı"^[69] olarak ifade ettiği kedine özgü ihtiyaçları ve dünyası bulunması hususları doğrudan ilişkilidir. Sözleşmede bu konuların düzenlenmesinin sayılan hususların çocuk bakımından ona bahşedilen birer lüks alanı olmayıp, bir hak olduğunun vurgulanmasının olduğu ifade edilmektedir^[70].

h. Çocukların Çalışmalarına Yönelik İlkeler

Türkiye'de sokaklarda geçen çocuk yaşamının en önemli konularından bir diğeri, Sözleşmenin 32. maddesinde yer almaktadır. Anılan maddeye göre, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek her türlü işte çalıştırılma karşısında çocuğun korunma hakkı bulunmaktadır^[71]. Devlet bunu sağlamak için her türlü önlemi almak ve eğitimi sağlamakla yükümlüdür. Ödevin ifası için alınacak önlemler yasal, idari, eğitsel ya da toplumsal olabilir^[72]. Ancak, bu yükümlülüğün yerine getirildiğinden bahsedebilmek için, çalışma hayatına ilişkin kuralların, çalışma koşullarının ve bunlara aykırılıkların yaptırımlarının da belirlenmesi gerekmektedir^[73]. Oysa -Türkiye bakımından 182 sayılı (En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi) ILO Sözleşmesindeki durumlara ek olarak, çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinden biri olarak kabul edilen^[74] - "sokakta çalışma (sokakta çalışan çocuklar)" bakımından bu koşulların gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

[68] ÇHS m. 31/2: "... Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler."

[69] AKYÜZ, s. 424-426.

[70] Yönetici Özeti, m. 31, s. 51.

[71] Ayrıca bkz. İHEB, m. 23; BM Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 7.; BM Çocuk Hakları Bildirgesi, ilke 9.

[72] m. 32: "... Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar: a) İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler; b) Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar; c) Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler..."

[73] Bkz. Yönetici Özeti, m. 32, 52.

[74] Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 3; Bkz. AKYÜZ, s. 497.; 182 sayılı Sözleşme için erişim adresi için bkz. dpn. 251.

Bu çocuklar söz konusu olduğunda, koşulların uygun bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğini tartışmaya elverişli bir sistem dahi maalesef bulunmamaktadır.

1. Uyuşturucu Kullanımından Korunma Hakkı

Sokakları mesken edinmiş çocuklar söz konusu olduğunda toplumsal hayatta en çok gündeme gelen konulardan birisi de “uyuşturucu madde kullanımı”dır^[75].

Sözleşmenin 33. maddesinde taraf devletler bakımından bu konuda bir yükümlülük öngörülmektedir^[76]. Maddeye göre, “*çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikoaktif maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimini ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel nitelikteki de dahil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri almak*” taraf devletlerin görevidir. Düzenleme sadece önleme amaçlı ele alınmamalı, anılan ortamla temas etmiş çocukların bu durumdan kurtarılmalarının da devlete yüklenen ödevlerden olduğu belirtilmelidir^[77]. Çocuğun uluslararası anlaşmalarla tanımlanan dışındaki zararlı maddeler karşısında korunmasının da devletin görevi olduğu ayrıca vurgulanmalıdır^[78].

i. Cinsel Sömürü, Satılma, Kaçırılma ve Fuhuştan Korunma Hakkı (Hakları)^[79]

Sözleşme taraf devletler aynı zamanda çocuğun cinsel sömürü veya suiistimale karşı korunmasını sağlamakla yükümlüdür (m. 34). Devlet, çocukların kaçırılmaları, satılmaları ve fuhuşa konu olmalarını önleyecek tedbirleri almakla da ödevlidir (m. 35). Zikredilen son maddede, “*her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun*” ifadesi yer aldığından; çocukların kaçırılmalarının, satılmaları ve cinsel sömürüye konu olmalarının her türlüünün engellenmesinin düzenlendiği, sözleşmenin diğer maddelerinde ise anılan hususların belli başlı şekillerinin düzenlendiği belirtilmektedir^[80].

[75] Bkz. Uygulama El Kitabı, s. 503, 504.

[76] Ayrıca bkz. Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, m. 2.

[77] Bkz. Yönetici Özeti, m. 33, s. 54.

[78] AKYÜZ, s. 80.

[79] İki madde (m. 34 ve m. 35) birlikte ele alınmıştır.

[80] Yönetici Özeti, m. 35, s. 57.; Hukuki düzenlemeler için aynı eserin 55 vd. sayfalarına bkz.

j. Sömürünün Diğer Biçimlerinden Korunma Hakkı

Sözleşmede çocuğa tanınan haklar incelendiğinde bu hakların tamamının aslında çocuğun bedensel ve zihinsel olarak sağlıklı ve iyi yetişmiş, mutlu bir birey olmasını sağlamaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz. İşte Sözleşmenin 36. maddesi de bu duruma değinerek, “*taraf devletlerin çocuğu, esenliğini tehlikeye düşürecek başka her türlü sömürüye karşı koruma*” görevini taraf devletlere vermektedir. Buradaki koruma, çocuğa yönelik cinsel ve ekonomik sömürü dışındaki, (bilimsel deney ya da medya aracılığı ile gibi^[81]) sömürülere karşı çocuğu koruyan bir güvenlik ağı olarak ifade edilmektedir^[82].

k. Üstün Standartlara Uyma Yükümlülüğü

Sözleşmenin 41. maddesi uyarınca bu sözleşmede öngörülen haklar minimum sınırı oluşturup, söz konusu hakların gerçekleştirilmesini sağlayan ulusal/uluslararası kuralların uygulanmasını etkilemeyecektir.

Çocuk Hakları Sözleşmesinde çocuğa tanınan haklara bakıldığında hepsinin birbirini tamamladığını söylemek mümkündür. Sözleşmenin temel ilkelerinden olan “çocuğun yüksek yararı” na öncelik tanınarak, psikolojik, biyolojik ve sosyo-kültürel açıdan zayıf durumda olan çocuğun ruhen, bedenen ve toplumsal olarak gelişmesi; olumsuz koşullardan korunması amaçlanmaktadır^[83]. Başka bir ifade ile çocuğun ruhen, bedenen ve toplumsal olarak sağlıklı gelişiminin sağlanması hedeflenmektedir^[84]. Bu amacı gerçekleştirmek için gerekli önlemleri alma görevi de taraf devletlere düşmektedir.

[81] Uygulama El Kitabı, s. 539.

[82] Yönetici Özeti, m.36, s. 59.; Ayrıca bkz. Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi, m. 3.

[83] Bkz. Sözleşme m. 4 ve bu hususta bkz. OZANSOY, s. 58.

[84] Bkz. AKYÜZ, s. 49, 50.; ÇHS. m. 3: “1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşünceci. 2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar. 3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların; hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler”.

B. TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE “ÇOCUK”

Sokak çocuğu olgusu Türk İdare Hukuk Sistemi kapsamında değerlendirilmeden önce, ilk olarak Anayasal düzenlemeler çerçevesinde kısaca ele alınacak olup; uluslararası alanda çocuk hukuku alanında temel nitelikli metin olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin aktarılan düzenlemelerinin Türk Kamu hukuku alanına yansımaya şekilleri böylelikle gözden geçirilmiş olacaktır. Akabinde, bu düzenlemelerin İdare Hukuku alanında karşılığı, anlam ve sonuçları üzerinde durulacaktır.

1. ANAYASAL DÜZEYDE “ÇOCUK”

Anayasal düzenlemelerin idare hukuku alanına yansımalarına geçilmeden önce; çocukla ilgili (münhasıran ya da genel olarak) Anayasal hükümlere değinilmesi yararlı olacaktır. Ancak, öncelikle, Anayasada “temel hak ve özgürlük” olarak “herkes”e tanınmış olanların çocuklar için de geçerli olmasının tartışmasız olduğu vurgulanmalıdır.^[85]

a. “Sosyal Devlet” Bağlamında Çocuk

1982 Anayasası'nın Cumhuriyetin Temel Niteliklerini belirten 2. maddesi uyarınca, ülkemiz sosyal bir hukuk devletidir. Sosyal devlet, “... *Yine Anayasanın 2 nci maddesinde düzenlenen sosyal devlet, insan hak ve hürriyetlerine saygı gösteren, kişilerin huzur, refah ve mutluluk içinde yaşamalarını güvence altına alan, kişi ile toplum arasında denge kuran, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlayan devlettir.*...”^[86]. Kuşkusuz ki, “çocuk” Yüksek Mahkeme tanımında yer alan “güçsüz” kavramı içinde yer almaktadır. Hatta Akyüz, güçsüzler içinde ilk olarak korunması gereken grubun çocuklar olduğuna işaret etmekte, bu durumu onların biyolojik, siyasi, sosyal ve ekonomik yönden güçsüz olmaları ile açıklamaktadır^[87]. GÜLAN, “koruma”nın kapsamının sadece dıştan gelen tehlikelerle sınırlı algılanamayacağı, aynı zamanda çocuğun gelişimini sağlayan bir genişlikte algılanması gerektiğini vurgulamaktadır^[88]. Nitekim Anayasa'nın 10. maddesine yapılan ek gerekçede^[89]

[85] Bkz. FENDOĞLU Hasan T, Çocuk Hakları Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 59.; İPEK, s. 160.; Günümüzde “salt çocuklara özgü” haklara Anayasalarda önem verilmesi gerekliliği için bkz. İPEK, s. 160.

[86] AYM, 01.04.2015, E. 2013/50, K. 2015/38, KİBB.

[87] AKYÜZ, s. 30.; FENDOĞLU, s. 107.; İPEK, s. 166.

[88] GÜLAN, Koruma, s. 265.

[89] Gerekçeye, daha sonra Anayasa 10. madde kapsamında yer verilecektir.

bu durum açıkça ifade edilmektedir. Anayasa Mahkemesi de bir kararında bu duruma değinmektedir: “...5982 sayılı Kanun’un genel gerekçesi ile 4. maddesinin gerekçesinde, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, toplumun bazı kesimlerinin, sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak daha iyi korunması ve gözetilmesi, çocuk haklarının anayasal temele kavuşturulması, her türlü istismara karşı çocukların korunması amacıyla, tarafı olduğumuz Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ile diğer uluslararası belgelerde yer alan ve çocuk haklarıyla ilgili kabul gören evrensel ilkelerin Anayasa metnine dahil edilmesinin öngörüldüğü ve her çocuğun himaye ve bakımdan yararlanma hakkı olduğu belirtilmektedir. Çocukların fiziksel ve psikolojik olarak gelişimlerini henüz tamamlamamış olmaları nedeniyle yetişkinlere göre daha özel bir koruma altında olmaları gerektiği herkes tarafından kabul edilmektedir...”^[90].

Anayasa Mahkemesi sosyal devleti “... Anayasa’nın 2. maddesinde yer alan ‘sosyal hukuk devleti’, vatandaşlarına asgari bir yaşama düzeyi sağlamayı kendisine görev bilen ve bu yüzden devletin sosyal ve ekonomik yaşama aktif müdahalesini meşru ve gerekli gören bir anlayışı ifade eder. Vatandaşların sosyal durumlarıyla ilgilenen sosyal hukuk devleti, ‘insan onuru’ nun korunmasını amaçlar ve bunun için sosyal adaleti sağlamaya çalışır. Sosyal hukuk devleti, kişi ve toplum yararı arasında denge kuran, toplumsal dayanışmayı üst düzeyde gerçekleştiren, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak eşitliği, sosyal adaleti sağlayan ve toplumsal dengeleri gözetken devlettir”^[91] şeklinde açıklamaktadır. Anayasa Mahkemesince yapılan tanımda da görüldüğü üzere, sosyal devlet insana insan onuruna uygun yaşam

[90] “...Bu bağlamda çocukların bir birey olarak kabulünden sonra gelişme gösteren çocuk hakları, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından çalışma alanına dâhil edilmiş ve çocukların cinsel istismarı ve cinsel sömürüsü hakkında, ülkemizin de taraf olduğu ve kabul ettiği Çocuk Hakları Sözleşmesi, Lanzarote Sözleşmesi (Çocukların Cinsel Suistimale ve Cinsel İstismara Karşı Korunması’na Dair Sözleşme) ve Lizbon Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeler yapılmış ve tavsiye kararları alınmıştır. Söz konusu metinlerde temenninin ötesinde üye devletlerin mevzuatında çocuğun cinsel istismarının önlenmesine ilişkin olarak etkili, ölçülü ve caydırıcı cezaların oluşturulması gereğine vurgu yapılmıştır. Uluslararası alandaki bu gelişmeler doğrultusunda kanun koyucu, çocukların etkin bir şekilde korunmasına yönelik olarak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda önemli değişiklikler yapmıştır...” AYM, 12.11.2015, E. 2015/43, K. 2015/101, Anayasa Mahkemesi Resmi Web Sayfası ; “...Sosyal hukuk devleti, eşitlik ve hakkaniyet kuralları çerçevesinde, sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı olanları gözeterek, vatandaşlarına insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam standardı ve sosyal adaleti sağlamayı, toplumsal dayanışmanın geliştirilmesini ve gerçekleştirilmesini amaçlar.”, D10D, 18.04.2013, E. 2009/7947, K. 2013/3553, KİBB.

[91] AYM, 17.05.2012, E. 2011/136, K. 2012/72, Anayasa Mahkemesi Resmi Web Sayfası.

sağlamayı hedeflemektedir^[92]. Başka bir ifade ile “*vatandaşların sosyal durumları ve refahlarıyla ilgilenen onlara asgarî ve insanca yaşama düzeyi sağlamakla kendini görevli sayan devlettir*”^[93] şeklinde tanımlanmaktadır.

Danıştay da sosyal hukuk devletini “*Sosyal hukuk devleti, eşitlik ve hakkaniyet kuralları çerçevesinde, sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı olanları gözeterek, vatandaşlarına insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam standardı ve sosyal adaleti sağlamayı, toplumsal dayanışmanın geliştirilmesini ve gerçekleştirilmesini amaçlar.*” biçiminde ifade etmektedir^[94]. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde insan onuruna yakışır bir yaşam düzeyi^[95] sağlanabilmesi için de devletin sosyal güvenliği, sağlık hakkını, eğitim hakkını, konut hakkını sağlama gibi birtakım imkânları gerçekleştirilmesi gerekmektedir^[96]. O halde sayılan bu haklar sosyal devlet ile yakın ilişkili olup^[97]; sosyal devlet de insan onurunu koruma amacı ele alındığından; aynı zamanda maddi ve manevi varlığın korunup geliştirilmesinde bir araç durumuna gelmektedir^[98]. Çünkü maddi ve manevi varlığın korunarak geliştirilmesi de insan onurundan kaynaklanmaktadır^[99]. Anayasa’nın 5. maddesinde yer alan “*Devletin temel amaç ve görevleri, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak*

[92] ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 143; Yine bkz. GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 155.; “İnsan haysiyeti” tanımı için bkz. AYM, 28.06.1966, E. 1963/132, K. 1996/29, AMKD, S. 4, s. 187, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/kararlar_dergisi/kd_04.pdf, (ayrıca bkz. İZGİ Ömer-GÖREN Zafer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, Cilt 1, TBMM Basımevi, Ankara, 2002, s. 216)

[93] AYM, 17.11.1998, E. 1998/35, K. 1998/70, Anayasa Mahkemesi Resmi Web Sayfası.

[94] D10D, 18.04.2013, E. 2009/7947 K. 2013/3553, KİBB, DİDDGK, 03.07.2000, E. 2000/401., K. 2000/938, KİBB.

[95] GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 155.; Anayasa m. 5 gerekçesinde, insan onuruna yakışan hayat seviyesi sağlamanın sosyal devletin görevi olduğu ifade edilmektedir. Bkz. İZGİ-GÖREN, s. 70.

[96] ÖZBUDUN, 2014, s. 148, 149.; GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 160 vd.

[97] GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 160.

[98] Bkz. GÜMÜŞ Ali Tarık, “Türk Anayasasında Kişinin Maddi Ve Manevi Varlığını Koruma Ve Geliştirme Hakkı” SÜHFD, C. 13, S. 2, 2005, s. 158, 166, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/262632>; Kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının aslında bütün hürriyetlerin ortaya çıkma sebebi, somut görünümü olduğu yönünde bkz. GÜMÜŞ, s. 134, 137, 149, 155, 165.

[99] Bkz. GÜMÜŞ, s. 138, 139; “...*insan haklarının ayrılmaz bir parçası olan insan onuru, insan haklarının temelini teşkil ettiği gibi, kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının da dayanağını teşkil etmektedir...*”, s. 146.

ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır” hükmü de sosyal devlet olmanın gereklerini yerine getirmeyi, devlete bir yükümlülük olarak vermektedir^[100]. Hatta Anayasa Mahkemesi’nin sosyal haklardan olan sosyal güvenlik hakkını^[101] yaşam, (maddi ve manevi varlığı koruma hakkı) ile ilişkilendirdiği; bu hakkın sosyal haklara ilişkin Anayasanın 65. maddesinde yer alan düzenlemeye (sınırlamaya) tabi olmadığına işaret ettiği bilinmektedir^[102]. Bu gerekliliklerin yerine getirilmesi zorunluluğu bakımından bireylerin çocuk ya da yetişkin olmasının fark yaratmadığı da belirtilmelidir. Doktrinde de ifade

[100] Bkz. GÜMÜŞ, s. 146.

[101] “...Sosyal hukuk devletinin somut göstergelerinden biri olan sosyal güvenlik hakkının yer aldığı Anayasa’nın 60. maddesinin birinci fıkrasında, “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.” denilmektedir. Bu hüküm bireylere yaşlılık, hastalık, kaza, ölüm ve malullük gibi sosyal riskler karşısında asgari ölçüde bir yaşam düzeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında da “Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.” denilerek bu görevin, Devlet tarafından oluşturulacak kuruluşlar yoluyla yerine getirilmesi öngörülmektedir...” AYM, 29.03.2017, E. 2017/47, K.2017/84, KİBB.

[102] Detaylı bilgi için bkz. ÖZBUDUN, s. 148, 149; “Anayasa’nın 17. maddesinin ilk tümcesi “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir...” biçimindedir. Kişinin yaşama hakkı, maddi ve manevi varlığını koruma hakkı, birbirleriyle sıkı bağlantıları olan, devredilmez, vazgeçilmez temel haklardır. Bu haklara karşı olan her türlü engelin ortadan kaldırılması da devlete ödev olarak verilmiştir. Gücsüzleri güçlüler karşısında koruyacak olan devlet, gerçek eşitliği sağlayacak, toplumsal dengeyi koruyacak, böylece gerçek hukuk devleti niteliğine ulaşacaktır. Hukuk devletinin amaç edindiği yaşama hakkının korunması, sosyal güvenliğin sağlanmasıyla gerçekleşecektir. Sosyal güvenliği sağlayacak olan kuruluşların yasal düzenlemeleri “yaşama hakkı ile maddi ve manevi varlığı koruma haklarını” zedeleyecek veya ortadan kaldıracak hükümler içermemesi gerekir... Anayasa’nın 65. maddesindeki bu sınırlama ile 506 sayılı Yasa’nın 34. maddesindeki itiraz konusu “... 18 aya kadar ...” deyimini arasında bir ilişki kurulamaz. Anayasa’nın 60. maddesi kişilere “sosyal güvenlik hakkını” vermekle birlikte ikinci fıkrasında bunun için alınacak tedbirleri devlete görev olarak verirken 65. madde ile de bu göreve bazı sınırlamalar getirmiştir. Ancak, 60. maddede belirtilen bu sosyal hak, yine Anayasa’nın 17. maddesinde düzenlenen “... yaşama, maddi ve manevi ve varlığını koruma ... hakkı” ile çok sıkı bağlantı içindedir. Dolayısıyla devlet ekonomik ve sosyal alandaki görevlerini yerine getirirken uygulayacağı sınırlamalarda “yaşama hakkını” ortadan kaldıran düzenlemeler yapamayacaktır. Bu nedenle Anayasa’nın 65. maddesindeki sınırlamaları, 506 sayılı Yasa’nın 34. maddesindeki itiraz konusu “... 18 aya kadar...” sözcüklerine uygulama olanağı yoktur...”, AYM, 17.01.1991, E. 1990/27, K. 1991/2, Anayasa Mahkemesi Resmi Web Sayfası; Yine bkz. AYM, 16.10.1996, E. 1996/17, K. 1996/38, Anayasa Mahkemesi Resmi Web Sayfası; Son karar için ayrıca bkz. GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 162,163.

edildiği üzere çocuk hakları toplumların gelişmişlik düzeyinin, sosyal devlet olmanın göstergelerindedir^[103].

b. Kanun Önünde Ayrıcalıklı Birey Olarak Çocuk

Anayasa'nın "kanun önünde eşitlik" başlıklı 10. maddesinde herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu ifade edildikten sonra^[104], "... Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz" düzenlemesi ile çocuk dahil anılan gruplara koruma sağlayan düzenlemeye gidilmiştir. Söz konusu maddeye 5982 sayılı Kanunla yapılan bu eklemenin madde gerekçesi "... Öte yandan özel surette korunması gereken kesimler için alınacak tedbirlerin de eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı hükme bağlanmaktadır. Bu sayede Devletin, tüm toplum kesimleri arasında bir yandan eşitliği sağlamaya, diğer yandan da korunması gerekenleri korumaya yönelik özel tedbirler alabilmesinin önü açılmakta ve bu amaçla yapılan düzenlemelerin eşitlik ilkesine aykırı kabul edilemeyeceği anayasal güvenceye kavuşturulmaktadır." şeklinde açıklanmıştır^[105].

c. Çocuğun Yaşama, Maddi ve Manevi Varlığını Geliştirebilme İmkânına Sahip Olabilmesi

Çocuklarla da ilişkili bir diğer düzenleme, Anayasa'nın 17. maddesidir. Burada belirtildiği üzere, herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Yaşama hakkı bütün temel hak ve hürriyetler bakımından öncül niteliktedir. Çünkü yaşama gerçekleşmediği sürece, diğerlerinin bir anlamı

[103] FENDOĞLU, s. 60.

[104] Ayrıca bkz. 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu m. 3: "(1) Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir. (2) Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefî ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır...". m. 5: "Eğitim ve öğretim, yargı, kolluk, sağlık, ulaşım, iletişim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal yardım, spor, konaklama, kültür, turizm ve benzeri hizmetleri sunan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri, yürüttükleri faaliyetler bakımından bu hizmetlerden yararlanmakta olan veya yararlanmak üzere başvurmuş olan ya da bu hizmetler hakkında bilgi almak isteyen kişi aleyhine ayrımcılık yapamaz. Bu hüküm kamuya açık hizmetlerin sunulduğu alanlar ve binalara erişimi de kapsar...".

[105] <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0656.pdf>.

bulunmamaktadır^[106]. Yaşama hakkı ile maddi ve manevi varlığı koruma ve geliştirme hakkı, bir bütün teşkil etmektedir. Maddenin gerekçesinde bu durum “...Bu iki hakkın bir bütün teşkil ettiği, birbirini tamamladığı açıktır. Kanun güvencesi altında olan yaşama hakkını korumak için, Devlet, gerekli tedbirleri alacaktır...”^[107] şeklinde ifade edilmiştir. Ancak yaşama, salt biyolojik olarak hayatta kalmak şeklinde algılanamaz. Yaşama hakkı, ancak belli standartlarda bir yaşam sürdürme imkânı bulunduğu sürece gerçekleşmiş olacaktır^[108]. Nitekim daha önce de ifade edildiği üzere; Anayasa Mahkemesi de yaşama hakkının maddi ve manevi varlığın korunması hakkıyla ayrılmaz nitelikte olduğunu belirtmiştir^[109]. Anayasa'nın bahsi geçen maddesini Anayasa'nın 5. maddesi ve 65. maddesi ile ele aldığımızda, devlet temel hak ve hürriyetleri sınırlandıran engelleri kaldırma ödevini, sosyal ve ekonomik alanda mali kaynakları ölçüsünde yerine getireceği; ancak maddi ve manevi varlığın bütünlüğünün korunması ödevinin Anayasanın 15. maddesinde belirtildiği üzere, savaş, seferberlik, sıkıyönetim ve olağanüstü halde dahi mutlak olarak dokunulmaz bir alan teşkil ettiği ileri sürülebileceğinden; bahsi geçen durumlarda, gelişme hakkının daraldığının görülebildiği de ifade edilmektedir^[110].

ç. Sağlıklı Yaşam Sürecinde Çocuk

Yaşama hakkı ile yakından ilgili, değinilmesi gereken ve sokakta yaşamlarını geçiren çocuklar bakımından belki de en belirgin şekilde fark edilen gerçek,

[106] KALABALIK, s. 409.; AKYÜZ, s. 353.; Esasen maddi ve manevi varlığı koruma ve geliştirme hakkının yaşam hakkı da dahil olmak üzere tüm haklar bakımından çıkış noktası olduğu, hakkında bkz. yukarıda yapılan açıklamalar; Ayrıca bkz. ASLAN Betül, Devletin Temel Amaç ve Görevleri Işığında Özne Gelişme Hakkı”, 1. Baskı, 12 Levha Yayınları, İstanbul, Aralık 2009, s. 9, 10; Aslan da hakkın yaşam dahil kişinin manevi varlığı olarak kabul edilebilecek kültürel, siyasal, hukuksal ve kişisel alanını içerdiğine; koruma ve gelişmenin bir bütün olarak algılanması gerektiğine değinmektedir. ASLAN, s. 86-89.; Alman Anayasasında bağımsız bir hak olarak düzenlenen “kişiliğin serbestçe geliştirilmesi hakkı” için bkz. GÜMÜŞ, a.g.m.; Çocuk bakımından gelişme hakkının önemi için bkz. ASLAN, s. 60 vd.

[107] İZGİ -GÖREN, s. 215.

[108] “Devlet, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı göstermelidir. Çocuğun sadece yaşıyor olması değil, insan onuruna uygun olarak yaşaması önemlidir”. FENDOĞLU, s. 83.,

[109] Bkz. dpn. 102.; Ayrıca bkz. KALABALIK, s. 430.; Bkz. AYM, 15.03.2017, E. 2016/165, K. 2017/76., KİBB.

[110] ASLAN, s. 140, 141.; Anayasa Mahkemesi'nin gelişim hakkını devletin temel emeç ve görevleri içinde sosyal ve ekonomik haklar kapsamında ele alması ve eleştirisi için bkz. ASLAN, s. 155.

bu çocukların sağlıklı, temiz, yeterli beslenmeyi sağlayan -ve insan onuruna yakışan- bir ortamda/şartlarda bulunmadıklarıdır. O halde söz konusu çocuklar bakımından yaşam hakkının fiziksel (ve de psikolojik) bütünlüğün korunmasına, bozulmasına engel olunmasına^[111] ilişkin boyutunda da ciddi sıkıntılar yaşandığı açıktır. Söz konusu durum aynı zamanda yaşama hakkının sağlık hakkı (ve de çevre hakkı) ile bağlantısını da göstermektedir^[112]. Çünkü yaşam hakkı, psikolojik ve fiziksel olarak sağlıklı biçimde, buna imkân veren bir ortamda kullanılabilirdiğinde anlam ifade etmektedir^[113]. Anayasa'nın 56. maddesinde de *"Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir... Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir..."* hükmü, sokak çocukları bakımından devlete verilen bir görevin yerine getirilmesinde sorun yaşandığını göstermektedir. Ayrıca Anayasa m. 58' de yer alan *"...Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır"* hükmü de bu paragrafta değinilen hususlar kapsamında ele alınmalıdır.

d. Çocuğun Korunması

Konuyla ilgili bir diğer madde, Anayasa'nın "Ailenin Korunması ve çocuk hakları" başlıklı 41. maddesidir^[114] : *"Devlet... özellikle ananın ve çocukların korunmasını... sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar... Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır..."*. Söz konusu anayasal düzenlemenin madde gerekçesinde şu ifadeler bulunmaktadır: *"...Maddeyle taraftı olduğumuz Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve*

[111] Bkz. AKYÜZ, s. 353.

[112] Sağlık hakkının yaşam hakkı ile ilişkisi hususunda bkz. KALABALIK, s. 411, 412.; Sağlık hakkının sosyal nitelikli hakkı olduğu hususunda bkz. KALABALIK, s. 581 vd.; ayrıca yine nitelik ve içerik yönünden bkz. AKYÜZ, s. 368vd. , Sağlı hakkı ve yaşam hakkı bağlantısı için bkz. Bkz. TEMİZ Özgür, "Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı", AÜSBFD, Cilt 69, No. 1, 2014, s. 170, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1927/20207.pdf> .

[113] Bkz. AKYÜZ, s. 353.

[114] Başlığa 2010 yılında "çocuk hakları" ifadesi eklenmiştir.; Hakkın niteliği hususunda bkz. GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 212.

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ile diğer uluslararası belgelerde yer alan ve çocuk haklarıyla ilgili kabul gören evrensel ilkeler, Anayasa metnine dahil edilmekte; her çocuğun himaye ve bakımdan yararlanma hakkı olduğu vurgulanmakta ve çocuğun ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Getirilen düzenlemeyle ayrıca Devlete, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukların korunmasına yönelik gerekli tedbirleri alma ödevi yüklenmektedir...^[115].

e. Eğitim Süreci ve Çocuk

Sokak çocukları söz konusu olduğunda sıkça gündeme gelen eğitim hakkı^[116], Anayasa'nın 42. maddesinde "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz... İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır..." şeklinde tanınmaktadır. Eğitim hakkı kişinin çocuğun sosyal, zihinsel ve bedensel (ayrıca sosyal vb.) gelişimini sağlamakta^[117], bu yönüyle aslında insan onuruna uygun bir yaşam sürmesinin aracı olmaktadır. Kalabalık, bu hakkı, "diğer insan haklarının gerçekleştirilmesinin vazgeçilmez aracı" olarak görmektedir^[118]. Anayasa m. 58 de yer alan "...Devlet, gençleri... cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır" hükmü de yine eğitim hakkı ile bağlantı içindedir.

[115] <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0656.pdf>; BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 10: "...Nesep veya diğer şartlar bakımından hiç bir ayrımcılık yapılmaksızın, bütün çocuklar ve gençler için özel koruma ve yardım tedbirleri alınır. Çocuklar ve gençler ekonomik ve toplumsal sömürüye karşı korunur. Çocukların ve gençlerin ahlaklarına veya sağlıklarına zararlı bulunan veya onların yaşamları için tehlikeli olan veya onların normal gelişmelerine engel olan işlerde çalıştırılmaları kanunla cezalandırılır. Devlet ayrıca, çocukların ücretli olarak çalıştırılmasının hukukken yasaklandığı ve cezalandırıldığı asgari yaş sınırını tespit eder".

[116] 1982 Anayasası uyarınca temel hak ve hürriyetlerin sınıflandırılması için bkz. GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 211 vd.

[117] AKYÜZ, s. 377.; BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 13'de de eğitim hakkının " insan onuru " ile bağlantısına vurgu yapılmaktadır: "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese eğitim hakkı tanır. Sözleşmeciler, eğitimin insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesine yönelik olarak verilmesi konusunda birleşirler..."; Bkz. aynı metin m. 14; Ayrıca bkz. ÖZDEK Yasemin, Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye, TODAİE Yayını, Ankara, Mart 2004, s. 306vd.

[118] Bkz. KALABALIK, s. 615.; Eğitim hakkının çocuklar için temel nitelikte olduğu konusunda bkz. AİHM, Timişev Rusya, 55762/00 , 55974/00, 13.12.2005, [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["timishev"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER"\],"CHAMBER"},"itemid":\["001-71627"\]](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{) .; Karar için ayrıca bkz. TBB Çocuk Hakları Kurulu Resmi Web Sayfası.

f. Çocuğun Uygun Şartlarda Barınabilmesi

Sokakları sadece çalışma alanı değil, aynı zamanda “ev” olarak da bilen çocukların sayısı oldukça fazladır. İşte bu noktada “konut hakkı” da problemler alanlardan birini oluşturmaktadır. Söz konusu hak, pek çok uluslararası metinde yer bulmaktadır^[119]. Bugün, asgari yaşam koşullarını sağlayabilen, güvenli ve yeterli bir konuta sahip olma şeklinde algılanmakta^[120]; 1982 Anayasası’nda “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler” şeklinde ifadesini bulan 57. madde içinde değerlendirilmektedir^[121]. Anılan hakkın aslında yukarıda bahsedilen pek çok hakkın gerçekleşmesinin şartı niteliğinde olduğu vurgulanmalıdır. Çünkü yeterli konut ihtiyacı giderilmeksizin kişilerin eğitim, sağlık gibi pek çok hakkının da kullanılması mümkün olamayacaktır^[122].

g. Sosyal Güvenlik Sisteminde Çocuk

Anayasanın 60. maddesi uyarınca “Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar”. Sosyal güvenlik hakkı esasen kişilere insan onuruna uygun standartlarda ve diğer bireylerin yardımına gerek duymaksızın yaşama imkânı sağlanmasına hizmet eder^[123]. Bu noktada bir kez daha hatırlatılmalı ki, yukarıda da ifade edildiği

[119] Bkz. KALABALIK, s. 599 vd.; Ayrıca bkz. Avrupa Sosyal Şartı m. 31; İHEB m. 25.; BM Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi, m. 11; BM Çocuk Hakları Bildirgesi, ilke 4.; BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 27. maddesinde yer alan uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkı, konut hususunu da içermektedir. Yönetici Özeti, m. 27, s. 46.

[120] KALABALIK, s. 601.

[121] KABOĞLU İbrahim, “Yerleşme Özgürlüğü ve Konut Hakkı, Temel Özgürlük Sosyal Hak Birleşmesi”, İnsan Hakları Yıllığı, S. 17-18, 1996, s. 160., http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/2a626e15f266c54_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi.

[122] KABOĞLU, s. 150, 151.; KALABALIK, s. 602., Konut hakkı insan onuruna yakışan bir hayat sürmenin şartlarından biri olarak kabul edilmektedir. GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 161.; İNCE Nurten, KANLI İmam Bakır, ERYİĞİT Burak Hamza, “İnsan Hakkı Olarak Konut Hakkı”, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Ağustos 2017, C. 3, S. 2, s. 22, 32., <http://politikarastirmalar.org/index.php/ICPS/article/view/110/109>.

[123] ŞENOCAK Hasan, “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S. 56, 2009, s. 413; <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9077>; KALABALIK, s. 604.; ARICI, s. 183; FENDOĞLU, s. 116.

üzere; Anayasa Mahkemesi sosyal güvenliğin yaşama, maddi ve manevi varlığı koruma hakkı ile bağlantılı olduğunu ifade etmektedir. Bunun doğal sonucu da, söz konusu gerekliliklerin Anayasa'nın 65. maddesi^[124] gerekçe gösterilerek temin edilmekten imtina edilemeyecek olmasıdır^[125]. Sosyal güvenlik hakkı, bireylere asgari hayat koşullarını sağlama yükümünü, yaşa ve çalışıp çalışılmadığına bağlı olmaksızın devlete yüklemektedir^[126]. Sosyal güvenlik hakkı sosyal yardımlar (ve sosyal hizmetler) ya da sosyal sigorta aracılığı ile yerine getirilmektedir^[127]. Ne var ki, sokakta yaşam devam ettiren çocuklar bakımından- daha sonra detaylı olarak inceleneceği üzere- başkalarının yardımına ihtiyaç duymayacak seviyede ve insan onuruna yaraşır asgari hayat koşullarının sürdürüldüğünü söylemek büyük oranda mümkün görünmemektedir. Bu durumun idare hukuku anlamındaki anlam ve sonuçları ileride detaylı olarak değerlendirilecektir. Ayrıca Anayasa m. 61 uyarınca korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbirin alınması ve bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesislerin kurulması da devlete ödev olarak yüklenmiştir.

h. Çocuğa İlişkin Anayasal Hükümlerin Çocuklara Yönelik Hizmetler^[128] Bakımından Anlamı

Çocuğa ilişkin aktarılan Anayasal hükümlere bakıldığında bunların büyük bir kısmının sosyal devlet olgusunun sonucu olan^[129] sosyo ekonomik ve kültürel haklar olduğunu görmekteyiz. Bu noktada söz konusu hakların Anayasa'da yer almasının devleti "ödevli" konumuna yerleştirip yerleştirmedicine bakılmalıdır. Kamusal birer hak olan bu haklar söz konusu olduğunda, devlet "ödevli" durumunda olup, bu ödevini elindeki mali imkânlar çerçevesinde yerine getirmekle yükümlüdür^[130]. Sosyo ekonomik hakların devlete yüklediği bu ödevler pasif

[124] m. 65: "...Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir."

[125] ÖZBUDUN, s. 148., 149; Bkz. dpn. 102.

[126] KALABALIK, s. 605.

[127] ARICI, s. 184.

[128] "**Çocuklara Yönelik Hizmet**" ifadesi ile çocuk yardım, destek ve koruma sistemi kapsamındaki hizmetler yanısıra, çocuklar için söz konusu olduğu gibi diğer bireyler bakımından da söz konusu olan haklar da kastedilebilmektedir. Açıklamalar takip edildiğinde hangi hakların kapsamda yer aldığı görülebilecektir.

[129] GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 212, 213.

[130] GÖZLER, Teori, s. 479.

kalma şeklinde değil, “hizmet sağlama” şeklinde karşılığını bulmaktadır^[131]. Bu hakların çoğunluğu olumlu edim gerektirmekte olduğundan, yasama organı tarafından somut olarak düzenlenmedikçe bireylere talep/dava hakkı vermemektedir^[132]. Anılan düzenlemeleri hayata geçirme ise, Anayasa’nın 65. maddesi uyarınca yasama organının takdirindedir^[133]. Bu durum Anayasa m. 65’te “Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.” şeklinde ifadesini bulmuştur.

Ancak bir husus ayrıca vurgulanmalıdır: Anayasa’nın 11. maddesinde Anayasa hükümlerinin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kuralları olduğu ifade edilmiştir. Bu noktada soyut nitelikteki Anayasa hükümleri, devlet organlarının hareket çerçevesini belirlemektedir^[134]. Hatta doktrinde bu tür normların o konudaki somut kanuni düzenlemeler ile çelişki içermediği sürece, idarece faaliyet ve işlemlerinde doğrudan kullanılabilmesi ifade edilmektedir^[135]. Aşağıda değinileceği üzere, Anayasada çocuklarla ilgili ve çocuklar bağlamında belirttiğimiz pek çok husus, zaten yasakoyucu tarafından düzenleme altına alınarak, anayasal düzenlemeler ile paralel şekilde birer kamu hizmeti olarak öngörülmüş, somut hale getirilmiştir. Çocuklara ilişkin kanuni düzenlemelerin içeriklerine bakıldığında, Anayasa normlarının somutlaştırıldığı; bu normlarla idare bakımından anayasada çerçevesi çizilen çeşitli görevler ihdas edildiği görülmektedir.

2. İDARE HUKUKU’NDA “ÇOCUK”

Çocuk haklarının Anayasal çerçevesi, makale konumuzu aydınlatmak için yeterli olduğu düzeyde yukarıda çizilmeye çalışılmıştır. Yasa koyucu, Anayasal olarak çocuklarla ilgili -özel şekilde ya da temel hak ve hürriyetler bağlamında- belirtilen ilkelerin pek çoğunu hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda,

[131] GÖZLER, Teori, s. 512.

[132] ÖZBUDUN, s. 154.

[133] Ancak yaşam hakkı ile bağlantılı sayılan sosyal nitelikteki haklar bakımından Anayasanın 65. maddesindeki sınırın söz konusu olmadığı konusunda bkz. dpn. 102.; ayrıca bkz. ÖZBUDUN, s. 154, 155; GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 162, 163.; Anayasanın 65. maddesindeki sınırın hakkın tanınıp tanınmaması mı yoksa hakkın kapsamına mı ilişkin olduğu tartışmalı bir husustur. Bkz. ÖZBUDUN, s. 155.; Bu noktada ayrıca bkz. Anayasa m. 65 gerekçe, İZGİ-GÖREN, s. 648.

[134] Bkz. ATAY E. Ethem, İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, 4. Bası, Ankara, 2014, s. 58;

[135] ULUSOY Ali, Türk re Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 54,55.

gerek kamu hukuku gerek özel hukuk alanında birçok kanun çıkarmıştır^[136]. Bahsedilen düzenlemelerin uygulanmalarını sağlamak adına- daha sonra bazılarına değinileceği üzere- idare tarafından da pek çok genel düzenleyici işlem yapılmıştır. Makalenin bundan sonraki kısmında, anılan düzenlemeler, kamu hizmeti (kısmen idari teşkilat) ve idarenin sorumluluğu hususunda değerlendirme yapmak bakımından gerekli olduğu ölçüde aktarılacaktır. Sonrasında ise, ilgili düzenlemelerin anlam ve sonuçları konusunda değerlendirme yapılacaktır.

a. Çocuklara Yönelik Hizmetlerde^[137] “İdari Teşkilat” İlanmaya İlişkin Önemli Bir Husus

Anayasal çerçeve ele alınırken ifade edildiği üzere, çocukların hakları ve bunların korunması bağlamında devlete pek çok görev verilmiştir. Sayılan hakların bazıları çocuklar dahil herkese tanınırken, bazıları doğrudan ve özel olarak çocuklara yönelik haklardır^[138]. Söz konusu hükümlerin hayata geçirilebilmesi için yasakoyucu da pek çok düzenleme yapmıştır^[139]. 633 sayılı KHK^[140] ile “Çocukların her türlü ihmâl ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak” (m. 2/c) görevi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na verilmiştir^[141].

[136] Örnek için bkz. AKYÜZ, s. 32 vd.

[137] “Çocuğa Yönelik Hizmetler” in neleri işaret ettiği konusunda bkz. dpn.128 ve dpn. 152. Burada söz konusu hizmetlerden önemli kısmını yürüten Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın teşkilatına ilişkin değerlendirme yapılacaktır.

[138] FENDOĞLU, s. 59.

[139] Düzenlemeler konusunda bilgi için bkz. AKYÜZ, s. 30 vd.

[140] Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname., RG. 08.06.2011, S. 27958.

[141] 633 sayılı KHK öncesine ilişkin bilgi için bkz. AKYÜZ, s. 445 vd.; Bakanlığın görevleri için bkz. 633 sayılı KHK m. 2.; KHK’nın 2/g maddesinde “Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, engelli ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve işletmek” görevi Bakanlığa verilmiştir.; Bkz. 633 KHK, m. 8., Aynı KHK m. 35 uyarınca mevzuatta SHÇEK (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) na yapılan atıflar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına yapılmış sayılır. Makale metninde yer alan mevzuatta geçen “kurum” ifadeleri de bu şekilde anlaşılmalıdır.

Madde lafzına bakıldığında, çocuğun esenliğini sağlama görevinin Bakanlığın iş yükünün önemli bir kısmı olarak öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Yine Bakanlığın görev alanına ilişkin önemli bir kaynak olan, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu^[142] m. 1 uyarınca, korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuklara götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemek Kanun'un amacını oluşturmaktadır. Kanun'un Tanımlar başlıklı 3. maddesi “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” kavramını “*beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; 1. Ana veya babasız, ana ve babasız, 2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, 3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, 4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu*” şeklinde ifade etmektedir^[143]. O halde, sokaklarda yaşamlarını sürdürmeye çalışan çocukların aileleri ile ilişkilerine ya da çalışıp çalışmadıklarına bakılmaksızın kanun dolayısıyla idarenin görev alanı kapsamında bulunduğu şüphe bulunmamaktadır^[144].

Bakanlığın görev alanına ilişkin açıklama yapılırken, Bakanlığın teşkilatlanmasına ilişkin bir hususa değinilmesi gerekmektedir^[145]. Anayasa'nın 123. maddesi uyarınca “*İdare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir...*”. Yine 113. maddesinde de, *Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve teşkilatı kanunla düzenlenir...* ifadesi yer almaktadır. Anayasa m. 91'deki^[146] dokunulamaz alan içinde yer almamakla ve KHK ile düzenlenmesinde engel bulunmadığı gibi görünmekle beraber, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kuruluşunun 633 sayılı KHK ile gerçekleştirilmesi Anayasa Mahkemesi'nin KHK çıkarılması yetki verilmesini önemli, ivedi ve zorunlu durumlara hasreden; bunun aksini yasama yetkisinin devri olarak gören yerleşik

[142] 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, RG. 24.05.1983, S. 18059.

[143] Bkz. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, (RG. 15.07.2005, S. 25876), m. 3 ve aşağıda değinilecek ilgili mevzuat.; Makalede açıklamalar yapılırken hem “korunmaya ihtiyaç duyma” hem de “korunmaya muhtaç olma” ifadeleri kullanılacaktır.

[144] m. 2 uyarınca sosyal hizmetlerden faydalanan ya da faydalanacak durumda olanlar, kanun kapsamında yer almaktadır. , Sosyal hizmet tanımı için bkz. m. 3.

[145] Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. YILDIRIM Turan, YAŞİN Melikşah, KAMAN Nur, ÖZDEMİR H. Eyüp, ÜSTÜN Gül, TEKİNSOY OKAY Özge, (YILDIRIM VE DİĞERLERİ), İdare Hukuku, 12 Levha Yayınları, 5. Bası, İstanbul, Ekim 2013, s. 3 vd.

[146] “...Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez...”

içtihadından^[147] sapma niteliğindedir. Nitekim yetki yasası Anayasa Mahkemesi önüne götürülmekle beraber, Anayasa Mahkemesi daha önceki yerleşik algısından farklı bir yorum yöntemi seçmiştir. Yüksek Mahkemeye göre "... Bu tür KHK'lerin çıkarılabilmesi için acil, ivedi, önemli ve zorunlu bir durumun olması gerektiğine dair Anayasa'da herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Bu itibarla, yetki kanunlarının ve KHK'lerin anayasaya uygunluğunun incelenmesinde Anayasa'da öngörülme yeni şartlar ihdas edilmesi mümkün olmadığı gibi, neyin "önemli", "ivedi" ve "zorunlu" olduğuna anayasaya uygunluk denetimi yapan yargı organının karar vermesi de bu organın işlevine uygun değildir. Ayrıca bu kavramların sübjektif nitelik taşıdığı ve göreceli olduğu da açıktır. Bu nedenle, yetki yasası ve buna bağlı olarak KHK çıkarılmasını gerektiren acil, ivedi, önemli ve zorunlu bir durum olup olmadığının incelenmesi, Anayasa'da öngörülen çerçevenin dışına taşacak ölçüde bir denetim yapılması anlamına gelebilecektir. Oysa yetki yasaları üzerindeki denetimin, Anayasa'da öngörülen çerçevenin sınırları içinde kalması gerekir. Bu nedenle, KHK çıkarılması için yetki verilen konunun acil, ivedi, önemli ve zorunlu olup olmadığının incelenmesine gerek görülmemiştir. Öte yandan, Anayasa Mahkemesi'nin önceki kararlarında da belirtildiği üzere, Anayasa'nın herhangi bir hükmündeki kanunla düzenleme şartı, o konuda KHK çıkarılmasına engel teşkil etmemektedir. Diğer bir ifadeyle, Anayasa'nın yasayla düzenleme yapılacağını öngören her maddesi, mutlaka ve yalnız yasa çıkarılmasını gerektiren bir anlama sahip değildir. Anayasa'da KHK'lerle düzenlenemeyeceği açıkça belirtilen yasak alanlar hariç olmak kaydıyla, yasayla düzenlenmesi emredilen konularda KHK çıkarılmasına bir engel bulunmamaktadır..."^[148].

Bu noktada, Anayasa m. 123 çerçevesinde, kanuna dayanma zorunluluğundan, teşkilata ilişkin her hususun kanuna dayanmak zorunda olduğu sonucuna varılamayacağı da belirtilmelidir. Burada yasakoyucudan beklenen teşkilatın amacı, personelinin hukuki statüsün, teşkilatın mali yapısı gibi hususların

[147] Bkz. GÖZLER, Türk Anayasa Hukuku, s. 692vd.

[148] "AYM, 27.10.2011, E.2011/60 K. 2011/147, Anayasa Mahkemesi Resmi Web Sayfası; . Konu ile ilgili detaylı bilgi ve kararın eleştirisi için bkz. YILDIRIM VE DİĞERLERİ), s. 3 vd.; Yukarıdaki düzenlemelerden çocuklara yönelik görevlerin genelde merkezi idare bağlamında yerine getirildiği itibarı uyanmış olsa da, yerel yönetimlere de bu konuda birtakım görevler tevdi edildiği ayrıca belirtilmelidir. Örneğin Belediye Kanunu m. 14 uyarınca "...Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır, m. 77: "Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular".

başka bir ifadeyle, faaliyete ilişkin temel hususların kanunda belirtilmesidir^[149]. Bunun dışındaki hususların, kanuna aykırı hükümler içermemesi koşuluyla idarece yapılabilmesi, idarenin düzenleme yapma yetkisinin türevsel olmasının bir sonucudur^[150]. “İdarenin kanuniliği” ilkesinin bir diğer boyutu yukarıda zikredilen Anayasa’nın 123. maddesinde ifade edildiği üzere “idarenin görevlerinin kanuna dayanması”dır. Ancak bu durum, yukarıda ifade edildiği gibi^[151], temel hususların kanun ile belirtilip, diğer hususların idari işlemler yoluyla ihdas edilmesine engel değildir. Çocuklara ilişkin mevzuat incelendiğinde, yürütülecek hizmetlerin neler olduğunu, genel çerçevesini belirleyen kanuni düzenlemeler ve bunlara dayanan pek çok düzenleyici işlemin söz konusu olduğu görülmektedir.

b. Kamu Hizmetleri Bağlamında Çocuklara Yönelik Hizmetler^[152]

“Korunmaya ihtiyacı olan” çocuk kapsamında idarece yerine getirilmesi gereken ödevler, bir sürecin aşamalarından olup, özellikle bu sürecin ikinci aşamasında daha belirgin ortaya çıkar gibi görünse de, söz konusu aşamaya kadar çocuğun esenliğini sağlamak adına yürütülmesi gereken başka birtakım hizmetler de bulunmaktadır. İdarenin esenliği sağlamaya yönelik bu diğer faaliyetleri birinci aşama olarak kabul edilebilir. Nitekim yukarıda belirtildiği üzere, bakıma ve yardıma ihtiyacı olan aile ve çocuklara ulaşmak da 2828 sayılı Kanun’un amaçlarından. İkinci aşama esasen; büyük bir oranda, ilk aşamada aksamalar yaşanması halinde ortaya çıkmaktadır.

b.1. Birinci Aşama: (Sosyal ve Ekonomik) Destek Sağlanması

Öncelikle, 2828 sayılı Kanunun amaçlarından biri olan yardıma ihtiyacı olan çocuklara gerekli sosyal hizmet (sağlama ödevi), aynı Kanun’un 3. maddesinde belirtildiği üzere “*kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesi*” ni de kapsamaktadır^[153]. 633 sayılı KHK ve 2828 sayılı Kanunda idareye verilen görevlerin önemli kısmını detaylandıran ve bu düzenlemeleri dayanak kabul eden

[149] YILDIRIM VE DİĞERLERİ, s. 13 vd.; ULUSOY, s. 121, 122.

[150] AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 402 vd.

[151] Bkz. ULUSOY, s. 121, 122.

[152] **Çocuklara Yönelik Hizmet” ifadesi ile çocuk yardım, destek ve koruma sistemi kapsamındaki hizmetler yanısıra, çocuklar için söz konusu olduğu gibi diğer bireyler bakımından da söz konusu olan haklar da kastedilebilmektedir. Açıklamalar takip edildiğinde hangi hakların kapsamda yer aldığı görülebilecektir.**

[153] Ayrıca bkz. 2828 sayılı Kanun m. 21, 26.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik^[154], -daha sonra aktarılabilecek olan düzenlemelerin de hassasiyetle üzerinde durduğu üzere- çocuğun öncelikle aile ortamında kalması ve eksikliklerin bu aşamada tamamlanmasını öngörmektedir^[155]. Yönetmelik m. 5'te durumu uygun olan çocukların bakım kararı alınmadan aileleri yanında desteklenmeleri (5/1/ğ)^[156] ve muhtaç^[157] durumda bulunan çocuğun ailesi veya yakınları ile ekonomik desteğe ihtiyaç duyan gençlerin, en kısa sürede kendi imkânlarıyla yaşamlarını sürdürebilecekleri koşullara kavuşturulması (5/1/d) gerekliliğinden bahsedilmektedir. Anılan son maddede ayrıca, sosyal ve ekonomik destekten yararlanan çocuklardan zorunlu eğitimi devam ettiremeyenlerin eğitime devamının sağlanması da idareye yüklenmiş bir görevdir (m. 5/1/ı). Yönetmeliğin 6. maddesi, uyarınca, “*Ekonomik yoksunluk nedeniyle, desteklenmedikleri takdirde korunmaya muhtaç duruma düşecek olanlardan haklarında bakım tedbiri kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılarak ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar*” (m. 6/1/b), sosyal ve ekonomik destekten yararlanacakları arasında sayılmaktadır^[158]. O halde devlete düşen görev, çocuğun öncelikli olarak, aile ortamı içerisinde insan onuruna uygun bir yaşam seviyesi sürmesini sağlamaktır^[159]. Bunun sağlanamaması halinde, idarenin daha sonraki (ikinci

[154] RG. 03.03.2015, S. 29284., Bkz. 633 sayılı KHK m. 2/c ve 2/g.

[155] Bkz. m. 1: “(1) Bu Yönetmelik, yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla verilecek sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin esas ve usullerin düzenlenmesi amacıyla hazırlanmıştır”. , yine bkz. m. 2., Ayrıca bkz. Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği, RG. 09.02.2013, S. 28554, 2828 sayılı Kanun m. 3/f/15, bkz. ASDEP uygulaması, <https://ailetoplum.aile.gov.tr/uygulamalar/asdep-sosyal-hizmet-merkezleri> ,Yine bkz. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, RG. 14.06.1986, S. 19134.

[156] 5/1/h: “*Sosyal hizmet kuruluşlarında korunma altında bulunan çocuklardan, sosyal ve ekonomik destekle ailesi yanına döndürülmeleri uygun olanların bakım tedbiri kararlarının kaldırılarak aile ortamında bakılması ve desteklenmesi...*”. , Bkz. YAZICI, Ergün, “Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 9, S. 18, 2012, s. 503, 504 , <http://sbed.mku.edu.tr/article/view/1038000287/1038000132> .

[157] m. 4/1/ı' de muhtaçlık, “*Muhtaçlık: Kendisini, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını ve diğer aile bireylerini, buldukları maballin hayat şartlarına göre asgari seviyede geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmama hali*” şeklinde tanımlanmaktadır.

[158] Bkz. Yönetmelik 6/1/a.

[159] 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu da 335 vd. maddelerinde velayeti düzenlemektedir. İlgili maddelere bakıldığında özet olarak denebilir ki; çocuğu koruma, ona eğitim verme, menfaatini gözetme yükümü ana babaya aittir. m. 346 uyarınca, çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri

aşama) yükümlülükleri gündeme gelecektir. Çünkü çocukların sokaklarla tanışmalarında ekonomik sebeplerin belirleyici olduğu gerçeği karşısında^[160]; çocuğun sokaklara yönelme olasılığı artacaktır. Ayrıca, anılan yönetmeliğin sadece ekonomik bir iyileşme sağlamayı amaçlamayıp, çocuğun sağlığına, yaşam kalitesinin sağlanmasına yönelik tedbirler de içerdiği vurgulanmalıdır. Nitekim Yönetmelik m. 4/1/m'de sosyal hizmet desteğinin “Gençlerin ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan psikolojik ve sosyal sorunlarının önlenmesini ve çözümlenmesini, hayat standartlarının yükseltilmesini, kişilerin kendi kendine yeterli duruma gelmesini, sorunlarını çözme becerisi kazanmasını amaçladığı” belirtilmektedir^[161]. Sonuç olarak denilebilir ki, idarenin birinci aşamadaki ödevi, çocuğun aile ortamı içinde ekonomik yoksunluk duymadan, maddi ve manevi varlığını geliştirmeye imkân sağlayan koşullarda, sağlıklı biçimde yaşamasını sağlamaktır. Yönetmelikte sosyal destek ve yardım sağlanması ilgililerin başvurusu koşuluna bağlanmış olsa da (m. 6 vd.), 633 sayılı KHK m. 2/g ve 2828 sayılı Kanun m. 21’de ve 26 ‘da yardıma muhtaç çocukların/ailelerin tespiti görevi (duyuruda bulunulmadan da) idareye verilmiş olduğundan, bu aşamadaki aksaklığın idareye atfı mümkün olmadığını söylemek kolay gözükmemektedir. Bu aksaklık bizzat Bakanlığa ait olabileceği gibi, 2828 sayılı Kanun m. 21’de belirtilen idari birimlerden de kaynaklanabilecektir. İlk aşamaya ilişkin açıklamalara son verilirken, sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin, yukarıda ifade edildiği üzere, sosyal güvenlik hakkının

yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alabilecektir. 347. madde uyarınca da, çocuk bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilirse; çocuk ana babadan alınarak aile yanına ya da kuruma yerleştirilebilir. Yine 348. madde uyarınca ana babanın çocuğa ilişkin görevlerini savsaması ya da gerekli ilgiyi göstermemesi halinde; alınan önlemler yetersiz kalması ya da bu durumun önceden anlaşılması halinde; velayet kaldırılabilir. Velayetin hem ana hem babadan kaldırılması halinde, çocuğa vasi atanacaktır. ; Korunmaya muhtaç çocuk aşamasına gelinmesi halinde, koruyucu ve destekleyici tedbir kararı veren yargı yeri, Çocuk Koruma Kanunu m. 7/son uyarınca, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulmasına da karar verebilecektir.; Konu hakkında bkz. KAPANCI Kadir Berk, BAŞOĞLU Başak, “Çocuğun Medeni Hukuk Kuralları Çerçevesinde Şiddete Karşı Korunması”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 22, S.1, <http://dergipark.gov.tr/maruhad/issue/27591/290674> ; TMK 346 uyarınca alınacak tedbirler ve Çocuk Koruma Kanunu ilişkisi için bkz. AKYÜZ, s. 277 vd.; Bkz. SAYITA USTA Sevgi, “Türkiye’de Çocukların Evlerini Terkederek Sokakta Yaşamalarında Sorumlular ve Sorumlulukları”, İÜHF, C. 66, S.1, 2008, S. 190-192, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/view/1023000111>.

[160] Bkz. TUNÇ, s. 81 vd.; Bkz. 02.03.2005, TBMM Araştırma Komisyonu Raporu, Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 5., 12 vd.

[161] Ayrıca ekonomik destek tanımı için bkz. Yönetmelik m. 4/1/d.

gerçekleştirilme araçlarından olduğu; bu aşamadaki eksikliğin, anılan hakkın işleyişinde eksikliği ifade ettiği bir kez daha vurgulanmalıdır.

b.2. İkinci Aşama: Korunma/Tedbir Kararı Alınmasını Sağlama

İdarenin sosyal ve ekonomik destek sağlamasına rağmen çocuğun aile yanında kalmasının uygun olmaması^[162], ya da ilk aşamayı sağlayamaması durumunda, genellikle ikinci aşamaya geçiş söz konusu olmaktadır., Anne baba sağ olsa da gerekli bakımı göremeyen ya da psikolojik destek ve danışmanlık yardımı göremeyerek yıpranmalar yaşayan çocuk bakımından; aile ortamından kopma aşaması gündeme gelmektedir^[163]. İşte bu aşamadan sonra yetkili idareye düşen, çocuğun sokaklarla temasını engellemek yani durumun tespiti sağlayarak çocuk hakkında gerekli koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınmasını erkenden sağlamak ya da sokakla tanışma gerçekleşmiş ise bu duruma bir an önce son verilerek, çocuğun korunaklı bir yaşam içine çekilmesini sağlamaktır^[164].

2828 sayılı Kanun'un 21. maddesinde de korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, çocukları tespit ve inceleme görevi Kuruma verilmiştir^[165].

[162] Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin fonksiyonu için bkz. AKYÜZ, s. 470.

[163] Çocuğun bakım ve koruma altına alınmasını gerekli kılan nedenler hakkında istatistiksel veriler için bkz. YAZICI, Çocuk Evleri, s. 515 vd. ; Ayrıca bkz. SAYITA, s. 184.; Hatta Sayita, araştırmalar sonucunda; sokağa gelen çocukların büyük çoğunluğunun anne babaya sahip olduğunu, ancak ihmal ve yoksunluklardan dolayı sokakla tanıştıklarının ortaya çıktığını belirtmektedir. SAYITA, s. 186.; Uygulama El Kitabı s. 585'te Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 39. maddesi için şunlar denilmektedir: "... Sağlık ve sağlığın korunması hizmetlerinden (madde 24), eğitime (madde 28) ve yeterli yaşam standardına (madde 27) dek Sözleşme'deki diğer haklar, 20. madde uyarınca öngörülen geçici ya da sürekli olarak aile ortamlarından yoksun kalmış çocuklara özel bakım ve yardım sağlanması yükümlülüğü gibi, bu maddenin uygulanmasına konu olmaktadır."

[164] Sayita; çocuk koruma sisteminin ceza yargılamasında olduğu gibi, re'sen işlemesi gereken idari bir süreç olduğuna işaret etmektedir. SAYITA, s. 192.; Türk Medeni Kanunu uyarınca aktarılan yukarıdaki düzenlemeler de bu kapsamda ele alınmalıdır.; Çocukların sokakla tanışmaları aşaması sonrasında haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlere geçici süre ile hizmet sağlanması hususunda bkz. 2828 sayılı Kanun m. 3/f/6; Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği, RG. 29.03.2015, S. 29310, Ayrıca bu süreçte de, aile yanında olmanın önemi dikkate alınmaktadır. Bkz. adı geçen yönetmelik m. 8/4, 5; m. 14/4; Ayrıca çocuğun kurumdan izinsiz ayrılması halinde idarenin yükümlülükleri açısından bkz. adı geçen Yönetmelik m. 11, Yönetmeliğin 19. maddesi incelendiğinde idarenin çocukların eğitimi, sosyal gelişimlerinin sağlanması gibi çeşitli görevlerinin bulunduğu görülmektedir ; Bkz. Yönetmelik m. 25.; Bkz. Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 5.

[165] Ayrıca bkz. Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik, RG. 28.11.1983, S.18235.

Bu kişilerin Kuruma duyurulmasında ve incelemeye ilişkin olarak Kurum ile işbirliğinde bulunulmasında yükümlülük mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurlarına aittir. Anılan tespit yapılmasının ardından korunmaya muhtaç çocuk hakkında yetkili ve görevli mahkeme tarafından reşit olmalarına kadar sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri^[166] ve bir meslek sahibi olmalarını sağlamaya yönelik tedbir kararı alınır (m. 22)^[167]. Derhal koruma gerekli olması halinde de mahkemece bu karar verilene kadar, 2828 sayılı Kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda veya aile yanında -mahalli mülki amirin onayı alınmak suretiyle- çocuğun bakımı sağlanır. Ayrıca, aynı Kanun'un 23. maddesi korunma ihtiyacında olan çocuğun idarenin denetim ve gözetimi altında olmak kaydıyla "koruyucu aile" tarafından bakılması ve yetiştirilmesine de olanak vermektedir^[168].

Çocukların korunması kapsamında önemli ve 2828 sayılı Kanun ile yakından ilişkili bir diğer düzenleme 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu^[169]'dur. "Korunma ihtiyacı olan çocuk" 3. maddede "*Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya*

[166] Anılan sosyal hizmet kuruluşlarının türleri için bkz. 2828 sayılı Kanun, m. 3; Kışla tipi kurum bakımından ev tipi bakım yapılanmasına gidış hakkında bkz. YAZICI, Çocuk Evleri, s. 506 vd., YAŞAR Öznur, DAĞDELEN Nihal, "Korunmaya Muhtaç Çocukların Yetiştirilmesinde Çocuk Yurtlarından Çocuk Evlerine Geçişin, Çocukların Sosyo-Kültürel Ve Psikolojik Gelişimlerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma: Isparta Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2013/2, Sayı:18, S. 209 vd., <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/215729> ; <https://aa.com.tr/tr/turkiye/cocuk-yetistirme-yurtlari-cocuk-evlerine-donusturuluyor/899443> .

[167] Madde "Korunma Kararı" başlığını taşımaktadır., Düzenlemelerdeki kavramsal karmaşa için bkz. AKYÜZ, s. 478.; Ayrıca konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik, RG.28.11.1983, S. 18235.

[168] Çocuğun koruyucu aile yanına yerleştirilmesi durumunda da, bakım, eğitim, kurs, okul, yemek ve taşıma servisi, harçlık ve benzeri ihtiyaçları konusunda bkz. m. 23., Koruma kararının kalkması halinde de çocuğun kurumla ilişkisinin devamı sağlanıp; gerektiğinde de Kurum tarafından çocuğa imkânlar dâhilinde yardım sağlanır (m. 24/2). Koruma kararının kalkabileceği haller için bkz. 2828 Sayılı Kanun, m. 24.; Korunmaya ihtiyacı olan çocuklardan eğitim çağında olanların eğitim ve öğretimleri ise m. 25/1 uyarınca, Millî Eğitim Bakanlığı ile diğer kamu kurumlarına ait okullarda gerçekleştirilir., Ayrıca bkz. m . 25/2, 26.

[169] Bkz. Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, RG. 24.12.2006, S. 26386., Kanun'un amacı 1. maddesinde "*korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemektir*" şeklinde ifade edilmiştir.

da suç mağduru çocuk” şeklinde tanımlanmıştır. Aynı Kanun’un 5. maddesinde koruyucu ve destekleyici tedbirlerin neler olduğunun sayılmasından önce, “*Koruyucu ve destekleyici tedbirlerin, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik*” olduğu ifade edilmiştir^[170]. Bu tedbirlerden danışmanlık ve eğitim tedbirinde; destekleme fonksiyonu baskın iken; bakım tedbiri anılan son maddede “*çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesi*” olarak belirlenmektedir. Kanun’un 6. maddesi uyarınca, adli ve idarî merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdürler^[171]. Kurum bu bildiri sonrası gerekli araştırmayı yapmakla mükelleftir. Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re’sen çocuk hâkimi tarafından alınabilir (m. 7)^[172]. Kanun’un 9. maddesi uyarınca “*Derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde çocuk, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için Kurum tarafından çocuğun Kuruma geldiği tarihten itibaren en geç*

[170] Ayrıca bkz. Kanun 4/1/j, kurum bakımının son çare olması hakkında bkz. AKYÜZ, s. 456.

[171] Ayrıca bkz. Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, m. 6: “1) *Adli ve idarî merciler, kolluk görevlileri, köy ve mahalle muhtarları, belediye zabıta memurları, sağlık ve eğitim kuruluşları, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görevlileri, sivil toplum kuruluşları ile bir çocuğun korunma ihtiyacı olduğundan haberdar olanlar, durumu il ve ilçelerdeki Aile ve Sosyal Politikalar müdürlüklerine bildirmekle yükümlüdür.*(2) *Çocuk veya çocuğun bakımından sorumlu kişiler, çocuğun korunma altına alınması amacıyla il ve ilçelerdeki Aile ve Sosyal Politikalar müdürlüklerine başvurabilir.*(3) *İl ve ilçe Aile ve Sosyal Politikalar müdürlükleri, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında basın ve yayın organları ile benzeri iletişim araçlarında çıkan haberleri ve her türlü duyumu ihbar kabul ederek ayrıca bir resmî duyuru gelmesini beklemeden harekete geçerek bunları araştırmakla yükümlüdür.*(4) *İl ve ilçe Aile ve Sosyal Politikalar müdürlükleri, çevrelerinde korunma ihtiyacı olan Kurum hizmetinden yararlanamayan çocukları tespit etmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde bulunur.*(5) *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kendisine bildirilen olaylar ve yükümlülükleri ile ilgili olarak gerekli incelemeyi derhâl yapar. İnceleme ve müteakip işlemler, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün çocuklara ilişkin mevzuatına göre yürütülür...*”

[172] Alınan tedbirin 5. maddedeki tedbirlerden hangisi olduğu kararda belirtilir (m. 7). , Ayrıca bkz. Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, m. 8.

beş gün içinde çocuk hâkimine müracaat edilir^[173]. Ayrıca Kurum, kendisine bildirilen olaylarda gerekli önlemleri alarak çocuğu çocuk, resmî veya özel kuruluşlara yerleştirir (m. 10).

Konuyla ilgili bir diğer düzenleme olan 2559 sayılı Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu^[174] ile polise çocukların korunmasına yönelik görevler verilmiştir. Kanun'un 1. maddesinde polisin yardıma muhtaç olan çocuklara yardım edeceği açık biçimde ifade edilmiştir. Kanun'un 11. maddesi uyarınca polis, çocuklara (...) sözle ya da herhangi bir şekilde sarkıntılık edenler, kötü alışkanlıklara ve her türlü ahlaksızlığa yönelten ve teşvik edenleri, müracaat veya şikâyet olmasa dahi engeller, davranışlarının devamını durdurarak yasaklar. Ayrıca bu kişiler hakkında düzenlenecek evrakı derhal; şikâyete bağlı suçlar hakkındaki evrakı da şikâyet ve müracaat bulunması halinde adliyeye ulaştırır.

Emniyet Genel Müdürlüğü^[175] Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kurulu, Görev ve Çalışma Yönetmeliği^[176] de bu konuda çeşitli düzenlemeler içermektedir. Yönetmeliğin amacı 1. maddesinde “*Bu Yönetmeliğin amacı; korunmaya muhtaç olan, ihmal ve istismara maruz kalan, bulunan, evden veya kurundan kaçan, mülteci, refakatsiz, sokakta yaşayan, sokakta çalıştırılan, oturduğu yeri haber vermektен aciz, hakkında koruma, ıslah velveya tedavi tedbiri alınan, suça maruz kalan, suç işlediği şüphesi altında bulunan, kimliği tespit edilemeyen çocuklara yönelik olarak polis tarafından yürütülecek hizmetleri düzenlemektir.*” şeklinde ifade edilmiştir. Başka bir ifade ile anılan düzenleme söz konusu alanda kolluk birimlerine bazı görevler tevdi etmektedir.

Yönetmelikte erken reşit olma hariç, 18 yaşından küçükler “çocuk” olarak kabul edilmektedir (m. 4). “Korunmaya muhtaç çocuk”^[177] aynı maddede, adı

[173] Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, m. 7.

[174] RG. 14.07.1934, S. 2751.

[175] Polis bulunmayan yerlerde Jandarma bu görevleri yerine getirmektedir. ; 2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu, RG. 12.03.1983, S. 17985, m. 10 : “*Jandarmanın görev ve sorumluluk alanı: Jandarmanın genel olarak görev ve sorumluluk alanı; Polis görev sâhası dışı olup, bu alanlar il ve ilçe belediye hudutları haricinde kalan veya polis teşkilatı bulunmayan yerlerdir. (Ek cümle: 27/3/2015-6638/49 md.) Ancak, belediye sınırları içinde olmakla birlikte hizmet gerekleri bakımından uygun görülen yerler; jandarmanın görev ve sorumluluk alanı olarak tespit edilebilir. İçişleri Bakanının kararıyla bir il veya ilçenin tamamı polis ya da jandarma görev ve sorumluluk alanı olarak belirlenebilir*”; Bkz. Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği, RG. 21.01.2017, S. 29955., m. 7.

[176] RG.13.04.2001., S. 24372.

[177] Yönetmeliğe göre (m. 4) uyarınca korunmaya muhtaç çocuk : “*Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan; anasız velveya babasız, anası velveya babası*

geçen yönetmeliğin dayanaklarından olan 2828 sayılı Kanun ile benzer şekilde tanımlanmaktadır^[178]. Yönetmelikte ayrıca çocukla ilgili başka tanımlar da bulunmaktadır. Yine tanımların yer aldığı 4.maddeye göre; “yardıma muhtaç çocuk” “*Bakım, sağlık, barınma, eğitim ve öğretim ihtiyacı olan çocuğu*” ifade etmektedir. Konumuz ile doğrudan ilgili kısma gelindiğinde, Yönetmeliğin diğer düzenlemelerden farklı olarak “sokakta yaşayan” ve “sokakta çalıştırılan” çocuk ayrımı yaptığı görülmektedir^[179]. Yönetmelikte yapılan bu tanımlar, aslında makalenin en başında yer verilen ve sokakları mesken edinen çocuklara ilişkin yapılan çeşitli tanımlamalar ile örtüşmektedir. Yapılan ayrımlarda çocukların aileleri ile bağlantısının da zor koşullar altında yaşamaları yanında temel kriter olarak alındığı anlaşılmaktadır. Anılan Yönetmeliğin 7. maddesi uyarınca, korunmaya ve yardıma muhtaç, mağdur, kaybolan ve bulunan çocuklarla ilgili işlemleri yürütmek; ailesi ya da sosyal hizmetler müdürlüğüne teslimi gereken çocukların buralara teslimine kadar onu muhafaza etmek, barınma, beslenme, haberleşme, temizlik gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak, gerektiğinde sağlık tedavilerini yaptırtmak polislin görevleri arasındadır^[180]. Yönetmeliğin 8. maddesinde de, polislin yukarıda belirtilen çocuklar konusundaki bir diğer ve belki de öncelikli görevi düzenlenmektedir: “*Çocuk polisi, mevzuatın verdiği yetkiye göre; korunmaya*

belli olmayan, anası velveya babası tarafından terk edilen, anası velveya babası tarafından ihmal ve istismara maruz bırakılıp fuhuş, dilencilik, alkollü içki veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen, mülteci, refakatsiz, çalışan ve başıboşluğa sürüklenmese bile ihmal ve istismar nedeni ile mağdur olan çocuk”; Aynı madde uyarınca “*İhmal: Ailenin veya çocuktan sorumlu kişilerin çocuğa karşı yasal yükümlülüklerini yerine getirmemesini,...*”

[178] Yönetmeliğin dayanakları, m. 2 de düzenlenmiştir: “*Bu Yönetmelik, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, 3005 sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Hakkında Kanun, 1117 sayılı Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve ilgili diğer mevzuat hükümlerine göre hazırlanmıştır*”; m. 4’te kanuni mümessili tarafından terk edilen, , evinden ya da bulunduğu kurumdan kaçan çocuk, “buluntu çocuk” şeklinde ifade edilmektedir.

[179] İlki “*Yoksulluk, aile parçalanması, istismar gibi nedenlerle evlerinden kaçmış ya da uzaklaştırılmış, sokakları mesken edinmiş, sorumlu bir büyüğün korumasından yoksun, aileleri ile bağları gittikçe azalmakta olan ve her tür istismara açık olan çocuklar*” şeklinde; ikincisi ise “*Aile bütçesine katkıda bulunmak amacı ile sokakta beceri gerektirmeyecek bir işte çalışan, günün büyük bir zamanını sokakta geçirip geçte olsa evlerine dönen, bazen okula devam eden çocuklar*” şeklinde tanımlanmaktadır (m. 4) .

[180] Yine bu maddeye göre “*...korunmaya muhtaç çocukları suça iten etkenlerin tespiti için sosyal çalışmacı tarafından araştırma yapılmasını sağlamak*” da polislin ödevidir.

muhtaç olduğundan şüphe edilen, ihmal ve istismara maruz kaldığı ihbar edilen, evden veya bulunduğu kuruluştan kaçan, suça maruz kalan, suç işleme eğiliminde olan, sokakta yaşayan, sokakta çalıştırılan, oturduğu yeri haber vermekten aciz, kendini ifade edemeyen, kimliği tespit edilemeyen, buluntu, mülteci ve refakatsiz çocukların; a) Kimlik tespitini yapmak, b) Muhafazasını sağlamak, c) Kanuni mümessillerini araştırmak, d) Haklarında yetkili idari veya adli makamlarca verilen kararın niteliğine göre ilgili kuruluşa veya kanuni mümessiline teslimini yapmak ile görevlidir.”^[181].

Son olarak bir hususa daha dikkat çekilmelidir: 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda suç mağduru olan çocuklar da, ”korunmaya ihtiyacı olan çocuk “ olarak ele alınmaktadır^[182]. Bunun yanısıra; Kanun’un amaçları arasında (m. 1), suça sürüklenen çocukların korunması da yer almaktadır^[183]. Kanun’un 11. maddesinde ise, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar için söz konusu olan koruyucu ve destekleyici tedbirlerin, suça sürüklenen ve cezai sorumluluğu bulunmayan çocuklar^[184] bakımından, “çocuklara özgü güvenlik tedbiri” olarak anlaşılacağı ifade edilmiştir^[185].

[181] Ayrıca görev paylaşımına ilişkin detaylı bilgi için bkz. Yönetmelik m. 11 vd., Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Yönetmeliği m. 22/3, “Yardım gerekenlere ilişkin görevler” uyarınca; “Jandarma, 5237 sayılı Kanun ve 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununa göre korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli ve yaşlılar ile sosyal hizmetlere ihtiyacı olan diğer kişileri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yetkililerine bildirmek ve bu kişilere ilişkin incelemelerde söz konusu Bakanlık yetkilileri ile işbirliği içinde bulunmak” la görevlidir.; m. 22/2: “Yardıma muhtaçların, kimsesiz çocukların, düşkün durumda bulunanların kanuni temsilcileri bunları teslim almaktan kaçındıklarında, durum jandarma tarafından bir tutanakla saptanır ve kanuni işlem yapılır.”, Ayrıca bkz. m. 22/4. , Buraya kadar çocuklara yönelik hizmetler genel olarak merkezi idare bazında ele alınmakla beraber, mahalli idarelere de çocuklara yönelik birtakım hizmetler verme ödevi yüklenmiştir. Örneğin, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu m. 7’de “gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak” belediye görevleri ve sorumlulukları arasında sayılmaktadır.; Ayrıca bkz. YAZICI, s. 520.

[182] Ayrıca bkz. 6284 sayılı Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin, Önlenmesine Dair Kanun, RG. 20.03.2012, S. 28239.

[183] Bkz. m. 2.; m. 3/1/a/1/2: Suça sürüklenen çocuk: “...Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu...”.; Bkz. 5237 sayılı TCK (RG. 12.10.2004, S. 25611) ilgili hükümler.

[184] Cezai sorumluluğu bulunan çocuklar hususunda bkz. BALO, s. 227 vd.

[185] Suça sürüklenen çocuklar hakkında detaylı bilgi için bkz. Çocuk Koruma Kanunu, Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik; Ayrıca detaylı bilgi için bkz. AKYÜZ, S. 556 vd.

b.3. Kamu Hizmeti Türünün Saptanması

2828 ve 5395 sayılı Kanunlar ile aktarılan ilişkili mevzuata bakıldığında, temel olarak çocuğun maddi ve manevi bütünlüğünü sağlamaya yönelik tedbirlerin alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Konumuz ile değinilen düzenlemeler arasında bağlantı kurulması gerekirse, aslında hukuki çerçevede çocukların sokaklarda yaşamlarını kazanmaları ve geçirmelerinin önüne geçmeye yönelik bir sistem kurma çabası görülmektedir. Başka bir ifadeyle öncelikle çocukların sağlıklı bir şekilde aile ortamında yaşamlarının sürdürülebilmesi, bunun sağlanamaması halinde ise buna yakın koşulların sağlanabileceği bir yaşam alanı kurulması hedeflenmektedir.

Sokak çocukları olgusunun fiili alana yansıyan kısmı üst paragraflarda aktarılanlar olmakla beraber, bu durumun yukarıda aktarılan düzenlemeler bağlamında idare hukuku alanındaki karşılığı “idarenin faaliyetleri” dir. İdarenin faaliyetleri “kamu hizmeti” ne karşılık geldiğinden, konu öncelikle kamu hizmeti kapsamında ele alınmalıdır. Kamu hizmeti; tatmininde kamu yararının bulunduğu yasakoyucu tarafından takdir edilmiş ve idarece ya da onun denetiminde/gözetiminde özel hukuk kişilerince yürütülen faaliyet olarak görülmektedir^[186]. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere, tatmininde kamu yararı bulunan hizmeti kurma yetkisi yasakoyucuya aittir. Çünkü kamu hizmetinin kurulması aynı zamanda bu faaliyeti yürütecek bir idari teşkilatı da gerekli kılmaktadır^[187].

Buraya kadar değerlendirilen hususlardan hâsıl olan, -tatmininde toplumsal yarar bulunan, aynı zamanda kamusal düzeni sağlama fonksiyonu dikkate alındığında- çocukların desteklenmesi/ korunması konusunun bir kamu hizmeti olarak öngörüldüğüdür. Anılan saptamanın sonucu, bu hizmetin kamu hizmetinin sınıflandırılması noktasında hangi kategoriye dâhil edileceğidir. İdarenin yürüttüğü faaliyetlerden sosyal devletin gerekliliklerini yerine getirme; insan onuruna yakışır bir hayat sürmeyi sağlama hedefi güdenler, konu bakımından “sosyal kamu hizmeti” olarak nitelendirilmektedir^[188]. O halde, korunma ihtiyacı bulunan çocuğun devlete ait kurumlarda bakım tedbiri kapsamında

[186] AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 600.

[187] Bkz. AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 600,601; GÜNDAY Metin, İdare Hukuku, İmaj Yayınevi, 10 Baskı, Ankara, 2011, s. 333.

[188] “...Sosyal kamu hizmetleri toplumda bireylerin yaşamlarını insan onuruna yakışır biçimde sürdürebilmelerini sağlayan malulen ya da süresinde emeklilik, evlilik desteği ve çocuk yardımları; toplumsal adaletsizliklerden zarar görenler ile doğal olarak yardıma ihtiyaç duyanların desteklenmesi amacıyla girişilen yoksullara yardım, ... gibi çok sayıdaki konuyu kapsamaktadır...”. YAŞAR Hasan Nuri, İdare Hukuku, 2. Basım, Der Yayınları, İstanbul, s. 174.; YILDIRIM VE DİĞERLERİ, s. 497.

yetiştirilmesi, “sosyal nitelikli bir kamu hizmeti” oluşturmaktadır. Bakım tedbirinin henüz sokakla tanışmadan ya da söz konusu aşamada olması fark yaratmamaktadır. Aynı şekilde, çocuğun aile ortamında kalmasını sağlamak suretiyle ihtiyaçlarının giderilmesine, sağlıklı, insan onuruna yakışan şekilde bakımının/desteklenmesinin sağlanmasına yönelik faaliyetler de aynı niteliktedir^[189].

Ancak, çocuk koruma sistemi detaylı şekilde ele alındığında idarece yerine getirilecek faaliyetlerin yukarıda değinilen her iki aşama bakımından iki gruba ayrılması gerekliliği doğduğu görülmektedir: Bunlardan ilki -kronolojik olarak ters olmakla beraber-; çocuk ve ailesine destek sağlanması ya da korunmaya ihtiyacı olan çocuk hakkında bakım tedbiri^[190] kararı alınması sonrasında çocuğun resmi/özel bakım kuruluşu ya da koruyucu aile tarafından bakım altında tutulmasıdır. Diğeri ise, yetkili idari birimler tarafından yardıma, desteğe ya da korunmaya ihtiyacı olan çocuk bulunduğunun görevli idari makama iletilmesidir yani tespittir. Yine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından bizzat yardıma, desteğe, ya da korunmaya ihtiyacı bulunan çocukların(ve ailelerin) tespiti de bu kapsamdadır. Çocuğun insan onuruna yakışan bir hayatı aile yanında sürmesini sağlamak, bu imkânının bulunmaması halinde de çocuğun maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirmesi için gerekli koşulları sağlamak yukarıda da ifade edildiği üzere, devletin görevidir. Bunun sonucu olarak, bugün sokaklarda yaşamını devam ettiren/çalışan çocuklar aslında, idare hukuku açısından devletin kendine verilen görevi yerine getirmesi noktasında bir eksikliği ifade etmektedir. Devletin birinci aşamaya ilişkin görevlerini ifadaki eksikliği, ikinci aşamada çocuğun insan onuruna yakışan koşullarda bakım altına alınması ile desteklenemezse, yani bu aşamada da aksaklık yaşanırsa, sokaklarla tanışma aşamasına gelinmektedir. Çocuğun ihtiyaçları bakımından maddi ve manevi olarak desteklenmesi; ya da korunmaya ihtiyacı olan çocuğun devlet tarafından kurulan/denetlenen birimlerde ya da koruyucu aile yanına yerleştirilerek bakımının sağlanması yukarıda tanımını yaptığımız kamu hizmeti kavramına tam olarak denk gelmekte ve “sosyal nitelikli” bir kamu hizmeti oluşturmaktadır. Ancak, yardıma, desteğe ve korunmaya ihtiyacı olan çocuğun tespiti ve ilgili idareye bildirmesi, gerekli incelemenin yapılması hususu, kamu hizmetin özel bir şekli olarak ifade edilebilecek “kolluk” konusuna ilişkindir. Kolluğun bir kamu hizmeti olup olmadığına ilişkin idare hukuku tartışmalarına burada yer

[189] Bkz. YAZICI, Çocuk Evleri, s. 500.

[190] Çocuk Koruma Kanunu m. 5/c: “Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmi veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine.”; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, m. 14.

verilmeyecektir. Genel kabul gördüğü haliyle kolluk, kamu hizmetinin kendine özgü usullerle görülen bir şeklidir^[191]. Kolluk faaliyetinde de, kamu yararının tatmin edilmesi söz konusudur. Ancak kolluk faaliyeti, idari faaliyetin dolayısıyla kamu hizmetinin amacı olan "kamu yararı"nın daha özel bir hali olan^[192] "kamu düzeni"ni sağlama amacı ile ifa edilmektedir. Bugün genel kabul gören şekli ile "kamu düzeni"nin güvenlik, dirlik ve esenlik, genel sağlık, genel ahlak olmak üzere dört unsuru bulunmaktadır^[193]: Güvenlik unsuru bireylerin can ve mal güvenliklerinin, onurlarının; kamu mallarının her türlü tehlikeden ve kazalardan korunmasına yöneliktir. Dirlik ve esenlik ile toplum hayatının günlük akışının düzenli biçimde sağlanmasına yöneliktir Genel sağlık unsuru toplumun sağlıklı bir yaşam sürmesi, hastalıklardan korunması amacına hizmet eder. Genel ahlak ise, toplumun dış maddi düzenini bozacak şekildeki ahlak ihlallerine müdahale niteliğindedir^[194]. Bu şekilde teşkil olunan kamu düzenini korumayı hedefleyen kolluk faaliyeti "idari" ya da "adli kolluk" şeklinde ortaya çıkmaktadır. İdari kolluk kamu düzeni bozulmadan önce gerekli önlemleri alarak önleyici bir işlev görürken; adli kolluk ise söz konusu düzenin bozulmasından sonra bu düzenin yeniden tesisine yönelik faaliyette bulunup bastırıcı nitelik taşır^[195]. Yukarıda aktarılan düzenlemelere bakıldığında, onların can güvenliklerinin ve sağlıklarının korunabilmesi, sağlanabilmesi; kamusal hayatta dirlik ve esenliğin sağlanabilmesi adına yardım, destek ve korunma ihtiyacı bulunan çocuğun tespiti ya da bu durumdan haberdar olan kamusal makamlarca ilgili idareye bildirim yapılması, anılan hususta inceleme yapılması, söz konusu aşamada gerekli olması halinde çocuğun bakım altına alınmasının sağlanması idari kolluk faaliyeti niteliğindedir^[196]. O halde sokaklarda yaşamını sürdüren ya da kazanan çocuklar idare

[191] GÜLAN Aydın, "Kamu Hizmeti Kavramı", İHİD, C.9, S. 1-3, 1988, s. 152., <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuihid/article/view/1023002591/1023002183> .

[192] Bkz. GÜNDAY, s. 160, 161.

[193] Bkz. AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 643 vd. , Ögelerin ilk üçünün birazdan yapılacak tanımları için bkz. GÜNDAY, s. 292, 293.

[194] Bkz. AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 646.

[195] Bkz. YAŞAR, s. 207.

[196] 2828 sayılı Kanun, m. 21: "*Kurum, korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli ve yaşlılar ile sosyal hizmetlere ihtiyacı olan diğer kişileri tespit ve incelemekle görevlidir. Bu kişilerin Kuruma duyurulmasında ve incelemeye ilişkin olarak Kurum ile işbirliğinde bulunulmasında mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları yükümlüdürler*", 5395 sayılı Kanun, m. 6- (1) "*Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Çocuk ile çocuğun bakımından sorumlu kimseler çocuğun korunma altına alınması amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna başvurabilir. (2)*

hukuku perspektifinden idarenin kamu hizmeti ve özelde kolluk faaliyetini^[197] yürütme konusundaki bir eksikliğini ifade etmektedir. Ayrıca belirtilmelidir ki, yardıma muhtaç çocuklara/ailelerine yardım yapılması, destek sağlanması ve korunmaya ihtiyacı çocukların bakımlarının sağlanmasına yönelik yürütülen hizmet, kolluk faaliyeti ile bütünleşmiş nitelikte sosyal kamu hizmetidir. Sonuç olarak; iki aşama bir bütün olarak ele alındığında, yardım, destek ve korumaya yönelik tespit/bildirim kolluk faaliyeti iken; yardım, destek ya da bakım sağlanması, sosyal nitelikli birer kamu hizmeti oluşturmaktadır. Sokaklarla tanışma aşamasına yaklaşma ya da gelinme söz konusu olmuşsa, burada artık idari faaliyetin işleyişindeki çoklu bir eksiklik söz konusudur. İdare ya aile ortamında sağlıklı, insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürerek kalmayı destekleyememiş; gerekli koruyucu ve destekleyici tedbirleri de bu aşamada ulaşılabilecek kılammamış; ya da sokaklarla temas sağlandıktan sonra devlet bakımına alınmak için bildirim/tespit aşamasını işletememiş ya da devlet tarafından bakılma aşamasında bazı eksiklikler oluşmuş^[198] demektir.

b.4. Hizmetin Görülme Usulü

Bu noktada, hizmetin görülmesine ilişkin bazı hususlara değinilmelidir. Kamu hizmetine ilişkin yukarıda yapılan tanımda da görüleceği üzere, kamu hizmetlerinin idarenin yakın denetim ve gözetimi altında olmak kaydıyla^[199] özel hukuk kişileri tarafından yürütülmesi mümkündür. Nitekim 5395 sayılı Kanun'un 3. maddesinde çocuğun bakılıp gözetildiği, hakkında verilen tedbir kararlarının yerine getirildiği resmî veya özel kurumları, "kurum" olarak ifade

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kendisine bildirilen olaylarla ilgili olarak gerekli araştırmayı derhâl yapar. ; Ailenin Korunması ve Kadına Dair Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun da; şiddete uğrayan ve şiddete uğrama tehlikesine maruz kalan çocuklar bakımından şiddetin önlenmesi konusunda idareye birtakım görevler vermiştir.

[197] Sokakta Yaşayan veya Sokakta Çalıştırılan Çocukların Korunması Suretiyle Kamu Esenliğinin Sağlanması ile İlgili Güvenlik Kararı, İstanbul Valiliği, RG. 19.08.2000, S. 24145: "İstanbul'da sokakta yaşamak veya çalıştırılmak veya dilenmek zorunda bırakılan çocukların beden, ruh ve ahlaki gelişmeleri ve şahsi güvenlikleri çok açık ve acımasız tehlike içindedir. Bu çocuklar; fuhuş, alkollü içki kullanımı, bali-tiner gibi uçucu maddeleri kullanma alışkanlığı, cinsel tacize uğrama, hırsızlık, yaralama ve öldürme olaylarının içine itilmektedir. Bu durum büyük bir sosyal tehlike olarak günümüzü ve yakın geleceğimizi tehdit etmektedir. Bu ağır sosyal tehlikeden herkesin çok zarar görmesi ihtimali vardır ve sonunda asayiş ile birlikte can ve mal güvenliğini ihlal etmektedir..." ; Karar ve detaylı bilgi için bkz. SAYITA, s. 181 vd.

[198] Sayita s. 190'da, şiddetin yetiştirme yurtlarından kaçmada önemli bir faktör olduğu ifade edilmektedir.; Ayrıca cinsel istismar hakkında bkz. AKYÜZ, s. 480.

[199] Bkz. AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 600.

edilmektedir^[200]. Aynı Kanun'un 5. maddesinde bakım tedbirinin resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile yanında yürütülebileceği ifade edilmiştir^[201]. 2828 sayılı Kanun'un 4. maddesinde, kanun kapsamına giren faaliyetlerin devletin denetim ve gözetiminde, sivil toplum kuruluşları ile halkın gönüllü katkı ve katılımı da sağlanarak yürütüleceğini belirtmektedir^[202]. Bu madde anılan Kanun'un 34 ve 35. maddeleri^[203] ile ele alındığında, genel olarak sosyal hizmetlere ilişkin faaliyetlerin kamu kurumları yanında özel hukuk kişilerin, sivil toplum kuruluşları ve halkın da katılımı sağlanarak yürütülmesi şeklinde bir model çerçevesinde yürütülmesinin öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

Konumuz bağlamında da geçerli olduğu üzere; kamu hizmetlerinin özel hukuk kişilerin yürütülmesi söz konusu olduğunda idarece yapılan denetim, sınırları kolluk denetimini aşan ve oldukça sıkı bir denetimdir. Başka bir ifadeyle idare burada sıkı bir denetim ve düzenleme yapma yetkisine sahiptir^[204]. Çünkü idare, hizmetin asli sorumlusudur^[205]. 2828 sayılı Kanun'un 35. maddesinde kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzelkişileri tarafından işletilen sosyal hizmet kuruluşlarının Kurumun kontrol ve denetlenmesine tabi olduğu; bu denetimin yılda en az bir kez gerçekleştirileceği, kontrol ve

[200] Bkz. aynı Kanun m. 10.

[201] 5395 sayılı Kanun m. 10: “*Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından, kendisine intikal eden olaylarda gerekli önlemler derhâl alınarak çocuk, resmî veya özel kuruluşlara yerleştirilir.*”.

[202] 2828 sayılı Kanun'un 4. maddesinde “*Bu Kanun kapsamına giren sosyal hizmetlere ilişkin faaliyetler, Devletin denetim ve gözetiminde, sivil toplum kuruluşları ile halkın gönüllü katkı ve katılımı da sağlanarak bir bütünlük içinde yürütülür. Sunulacak bakım ve diğer hizmetlerin kapsamı ve bu hizmetleri verecek olan gerçek ve tüzel kişilerin izin, çalışma usûl ve esasları ve diğer hususlar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenir*” hükmü yer almaktadır.; Bkz. Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, m. 14.

[203] m. 34: “*Kurum dışındaki kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzelkişilerince bu Kanun kapsamına giren sosyal hizmet kuruluşlarının kurulmasına, teşvik edilmesine ve açılış izinlerinin verilmesine, varsa ücret tarifelerinin tespitine ilişkin usul ve esaslar ile bu kuruluşların hizmet ve personel standartları bir yönetmelikle düzenlenir*”; m. 35: “*Kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzelkişileri tarafından işletilen sosyal hizmet kuruluşlarının 34 üncü maddede yer alan yönetmelik esaslarına uygunluğu Kurumun kontrol ve denetlenmesine tabidir.*”.

[204] AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 601.

[205] GÜNDAY, s. 331.

denetime ilişkin hususların da bir yönetmelikte düzenleneceği belirtilmektedir.^[206] Kanun'un 35/A maddesinde de, denetimde saptanan aykırılıkların yaptırımları belirtilmektedir. Öncelikle idari işlem olan idari para cezası, sonrasında ise yine bir idari işlem olan kapatma kararı verilmektedir. Görüldüğü üzere idare, hizmetin asli sahibi olarak, özel hukuk kişileri üzerinde sıkı bir denetim ve gözetim gücünü elinde tutmaktadır. O halde, örneğin korunmaya muhtaç çocuğun özel hukuk kişileri tarafından işletilen bir sosyal hizmet kuruluşunda (ya da koruyucu aile yanında) zarar görmesi durumunda, denetim ve gözetim görevini yerine getirememesinden dolayı idarenin hizmet kusurundan bahsedilebilecektir. Ancak; bu noktada yapılan açıklama hukuki düzenlemeler dikkate alınarak yapılmaktadır. 2013 tarihi itibarı ile, uygulamada, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar bağlamında hizmet görme izni (kuruluş açma izni) için bir kamu kurumu ya da özel hukuk kişisince başvuru yapılmamıştır, dernek ve vakıflarla işbirliği sureti ile çocukların kalacağı yerlerin işletilmesi yolu seçilmiştir^[207].

Çocuğun koruyucu aile^[208] yanına yerleştirilmesi durumunda akdedilen ve ilgili Yönetmelik^[209] m. 4/1/m de “*İl veya ilçe müdürlükleri ile koruyucu aile arasında imzalanan ve koruyucu ailenin yükümlülüklerini kapsayan mahalli mülki amir onaylı belge*” şeklinde tanımlanan sözleşmenin idari sözleşme olarak kabul

[206] Bkz. 2828 sayılı Kanun m. 35: “...Sosyal hizmet kuruluşları yılda en az bir defa Kurumca denetlenir...”.;2828 sayılı Kanun m. 35/A: “Gerçek kişi veya özel hukuk tüzel kişilerine ait sosyal hizmet kuruluşunda yapılan kontrol ve denetim sonucunda, bu kuruluşların açılışına, çalışma şartlarına, yönetimine, hizmetin etkin sunumuna ilişkin olarak yönetmelikle belirlenen koşullara göre eksiklik veya aykırılığın tespiti hâlinde il müdürü tarafından 16 yaşından büyükler için her yıl belirlenen aylık net asgari ücret tutarının on katından elli katına kadar idari para cezası verilir... Bu süre içinde de eksiklik veya aykırılığın giderilmemesi hâlinde kuruluş, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından kapatılır...”;

[207] DOĞAN Recep, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği”, ABD, 2013/2, s. 162., <http://www.ankarabarasu.org.tr/sites/ankarabarasu/tekmakale/2013-2/2013-2-5.pdf>; Uygulamada idarenin yer temini gibi hususlarda özel hukuk kişileri ile protokol imzalaması yoluna da gidilmektedir. Bkz. <http://sgb.aile.gov.tr/mevzuat/protokoller>.

[208] 2828 sayılı Kanun, m. 23 – “Mabkemece korunma kararı alınan korunmaya ihtiyacı olan çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi bu Kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda olduğu kadar Kurumun denetim ve gözetiminde bir “Koruyucu Aile” tarafından da yerine getirilebilir...”.; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m. 5/1/c; Koruyucu Aile Yönetmeliği, RG. 14.12.2012, S. 28497, m. 4/1/h., Koruyucu aile sistemi hakkında detaylı bilgi için bkz. YAZICI Ergün, (2014), “Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 247- 270., http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1786723541_JFEAS_4_2_13.pdf.

[209] Koruyucu Aile Yönetmeliği, m. 4/1/m.

edilip edilemeyeceği de önemli bir husustur. Söz konusu tespiti yapılabilmesi öncelikli olarak, koruyucu aile tarafından yerine getirilmekte olan hizmetin “kamu hizmeti” olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğinde düğümlenmektedir. Çünkü idari sözleşme bulunduğu ya da uyuşmazlıkların çözümünde görevli yargı yerine ilişkin açık bir düzenleme bulunmadığında, idari sözleşme bulunup bulunmadığı kümülatif olarak gerçekleşmesi gereken üç kriterin varlığına bağlıdır: Sözleşmenin taraflarından en az birinin idare olması, sözleşmenin konusunun bir kamu hizmetinin yürütülmesi (ya da yürütülmesine katılma olması), idarenin üstün ve ayrıcalıklı yetkiler kullanması^[210]. Doğan, çocuklar konusunda yürütülen koruyucu aile hizmetinin kamu hizmeti sayılamayacağı kanaatindedir. Buna dayanak olarak da, devletçe yürütülen faaliyetin bir koordinasyon, planlama, denetleme işlevi olmasını göstermektedir^[211]. Ancak yazar, Koruyucu Aile Yönetmeliğinde^[212] idareye tanınan üstün ve ayrıcalıklı bazı yetkiler olduğuna da işaret etmektedir^[213]. Koruyucu aile tarafından yerine getirilen hizmetin kamu hizmeti sayılıp sayılamayacağı; Koruyucu Aile Yönetmeliği incelenerek belirlenebilir. Nitekim uygulamada; matbu şekilde düzenlenen koruyucu aile sözleşmesinde ailenin yükümlülükleri de bu düzenlemenin yansıması şeklindedir. Söz konusu Yönetmeliğin, koruyucu ailenin görevlerine ilişkin 15. maddesi incelendiğinde, koruyucu aile tarafından yerine getirilenin, salt bir denetim ve organizasyonun ötesinde; devlete ait sosyal hizmet kurumlarında yürütülen hizmetler ile aynı olduğu görülmektedir. O halde burada, kamu hizmetinin yürütülmesinin koruyucu aile olma kriterlerini taşıyan bir aileye, idari sözleşme vasıtası ile devri söz konusudur. Koruyucu aile ile sözleşmeyi imzalayacak taraf da Yönetmeliğin Tanımlar başlıklı 4. maddesinde “koruyucu aile sözleşmesi” tanımı içerisinde, mahalli mülki idari amirin onayı alınmak suretiyle- il müdürlükleri olarak belirtilmiştir. Bu koşul da sağlandığına göre, anılan sözleşmenin idari bir sözleşme olarak tespiti için idarenin bu süreçte kamu gücü kullanıp kullanmadığı saptanmalıdır. Yönetmeliğe paralel şekilde, matbu sözleşme metninde de idareye çocuğu geri alma ya da koruyucu aile statüsünü iptal gibi^[214] üstün yetkiler verildiği görülmektedir. O halde, koruyucu

[210] AKYILMAZ- SEZGİNER-KAYA, s. 509 vd.; Ayrıca konuyla ilgili bkz. GÜNDAY, s. 184 vd.

[211] DOĞAN, s. 164.

[212] RG. 28497, 14.12.2012.

[213] DOĞAN, s. 164.; Yazar aynı sayfada koruyucu aile sözleşmesini özel hukuk alanında sonuç doğuran idarenin bir işlemi/tasarrufu olarak nitelendirmektedir.

[214] Koruyucu aile statüsünün iptali kararı, idari yargıda dava konusu olmaktadır. Örneğin bkz. <http://www.mynet.com/haber/yasam/koruyucu-ailesi-olduklari-cocuklari-gostermediler-1234331-1> ; . “...Koruyucu aile sözleşmeleri, her ne kadar idari nitelikteki

aile tarafından yürütülen hizmet bir kamu hizmeti olup, söz konusu hizmetin görülmesi bir idari sözleşme aracılığı ile, koruyucu aileye verilmektedir. Ayrıca, yapılan bu tespit dolayısıyla, koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğun zarara maruz kalması halinde de, idarenin hizmetin nihai sahibi olarak bundan sorumlu olacağı da belirtilmelidir^[215].

Kolluk faaliyeti ise; bizatihi idare tarafından yerine getirilir^[216]. Bu sebeple, korunmaya muhtaç çocuğa ilişkin olarak idarece yürütülen kolluk kapsamındaki hizmetlerin, özel hukuk kişileri tarafından yerine getirilmesi söz konusu olamaz^[217]. Günlük hayatta sokakları mesken edinen çocukların durumu düşünüldüğünde, çocuk koruma faaliyetini yerine getirmede aksamanın azımsanama-

sözleşmeler ise de, hüküm ve sonuçlarını özel hukuk alanında doğurmaları nedeniyle, salt idari nitelikte olmaları, bu sözleşmelerden doğacak uyumsuzlukların idare mahkemelerince çözümlenmesi sonucunu doğurmayacaktır. Yukarıda belirtilen mevzuat hükümlerinin incelenmesinden, koruyucu aileye dair hizmetlerin, koruyucu ve destekleyici tedbirler arasında sayılan “bakım tedbiri” kapsamında olması, hüküm ve sonuçlarını özel hukuk alanında doğurması ve 4787 Sayılı Kanun uyarınca küçükler hakkında tedbir kararlarının aile mahkemesi tarafından alınacağı hususları birlikte değerlendirildiğinde, koruyucu aile hizmetlerinden kaynaklanan uyumsuzlukların, süreç bir bütün olarak değerlendirilme suretiyle, aile mahkemeleri tarafından karara bağlanması gerekmektedir... Açıklanan nedenlerle, davalı idarenin temyiz isteminin kabulüne, Balıkesir İdare Mahkemesince verilen 29/01/2015 günlü, E:2015/98, K:2015/130 Sayılı ısrar kararının BOZULMASINA”, Karşı oy: “...Dava, davacıların koruyucu aile statülerinin iptaline dair işlemin iptali istemiyle açılmış olup, söz konusu işlem, davalı idarenin kamu gücüne dayalı ve tek yanlı olarak tesis ettiği bir idari işlem niteliğinde olduğundan, bu işlemin hukuka uygunluk denetiminde idari yargı yerleri görevli bulunmaktadır. Bu nedenle, İdare Mahkemesi'nin işin esası hakkında verdiği kararın, adli yargı yerinin görevli olduğu gerekçesiyle görev yönünden bozulması yönündeki karara katılmıyoruz” DİDDGK, 05.11.2015, E.2015/981, K. 2015/3942., KİBB; yine uygulamada, koruyucu aile statüsünün iptali ve çocuğun başka bir aileye verilmesinden kaynaklı uyumsuzluğun adli yargıda çözülebildiği de ifade edilmektedir. DOĞAN, s. 164.,

[215] Bkz. Yönetmelik m. 16.

[216] AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 641.

[217] 2828 sayılı Kanun m. 21: Kurum, korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli ve yaşlılar ile sosyal hizmetlere ihtiyacı olan diğer kişileri tespit ve incelemekle görevlidir. Bu kişilerin Kuruma duyurulmasında ve incelemeye ilişkin olarak Kurum ile işbirliğinde bulunulmasında mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları yükümlüdürler.; 5395 sayılı Kanun, m. 6: “(1) Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Çocuk ile çocuğun bakımından sorumlu kimseler çocuğun korunma altına alınması amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna başvurabilir. (2) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kendisine bildirilen olaylarla ilgili olarak gerekli araştırmayı derhâl yapar.”; Ayrıca bkz. Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, m.6.

yacak oranda da bu aşamada yani kolluk aşamasında olduğu söylenebilecektir. Çünkü şehirlerin sokakları gözlemlendiğinde, buralarda yaşayan ve hayatını kazanmaya çalışan pek çok çocuk bakımından “yardıma/desteğe/ korunmaya muhtaçlığın” tespit, bildirim ya da incelemesinde sorunlar bulunduğu ortaya çıkmaktadır^[218]. Başka bir ifade ile, bugün sokakları mesken edinen çocuklar gerek kamu hizmeti gerek kolluk kapsamında, aslında farklı aşamalarda idarenin faaliyetlerini yürütmekte çeşitli eksiklikleri, aksaklıkları bulunduğu bir göstergesidir. Bu aksaklık çocuğa sosyal ve ekonomik destek sunma, destek / koruma ihtiyacı tespiti aşamasında olabileceği gibi, bakım noktasında da gündeme gelebilir. Dolayısıyla sokaklarda yaşam sürdüren çocuklar bakımından söz konusu olabilecek zararlı durumlar (onların zarar görmesi ya da zarar veren olmaları şeklinde); çocuğun korunmasına yönelik idari işleyişte bir eksiklik ya da bozukluğa tekabül edip, daha sonra ayrıca ele alınacağı üzere, idare bakımından “hizmet kusuru” ve “sorumluluk” sebebi teşkil etmektedir.

b.5. Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Çeşitliliği

Sokakları mesken edinen çocukların durumu destekleme ve bakım sağlama ya da bunların tespiti yönüyle sosyal nitelikli kamu hizmetleri ya da kolluk faaliyeti alanına geniş olarak yayılmaktadır. Ancak konu, aynı zamanda idarenin geçmişten günümüze yürüte geldiği klasik kamu hizmetleri olarak ifade edilebilecek “idari kamu hizmetleri” ya da sosyal güvenlik gibi sosyal nitelikli diğer kamu hizmetleri ile de ilişkilidir^[219]. Yukarıda yaptığımız aşamalı ayırımın farklı zamanlarında, değinilecek hizmetler de sürece dâhil olmaktadır. Sokaklardaki çocukların mevcut durumu, aslında bu hizmetlerdeki aksaklıkların da ürünüdür.

b.5.1. Eğitim Hizmeti

Anayasanın 42. maddesinde “*Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz... İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır*” hükmü yer almakta, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu^[220]’nun 2. maddesinde eğitimin genel amaçlarından biri “*Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan;*

[218] Eksiklik suç mağduru olan, ya da suça sürüklenen çocuklar için olduğu kadar; sokaklarda yaşam sürmekle beraber, iki durumla da karşılaşmamış, ancak aile ortamından kopmuş/ aile ile bağı zayıflamış çocuk için de geçerlidir.

[219] Bkz. AKYIMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 623, 624.

[220] RG. 24.06.1973, S. 14574.

yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” şeklinde ifade edilmiştir. Yine aynı Kanun’un 7. maddesinde ilköğretim görmenin her Türk vatandaşının hakkı olduğu ifade edilmiş, 8. maddede ise “Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları^[221] yetiştirmek için özel tedbirler alınır” hükmüne yer verilmiştir. Bu hususlar, 1739 sayılı Kanun’un mecburi ilköğretim çağıının 6-13 yaş grubunu kapsadığına ilişkin 22. maddesi ile değerlendirildiğinde, sokakları mesken edinen çocukların büyük kısmının ilköğretim hizmetinden yoksun olduğuna işaret etmektedir^[222]. Görülmektedir ki, sokak çocukları söz konusu olduğunda; sosyal/ekonomik destek/bakım sağlama, bunların tespiti yanısıra eğitim kamu hizmetinin işleminde de birtakım bozukluklar ve aksaklıklar söz konusudur^[223].

[221] 2828 sayılı Kanun, m. 25 –“Okul çağındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların eğitim ve öğretileri Milli Eğitim Bakanlığı ile diğer kamu kurumlarına ait okullarda gerçekleştirilir.”; Ayrıca bkz. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu.

[222] 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, m. 22: “Mecburi ilköğretim çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsar. Bu çağ çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda başlar, 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biter, m. 26 – Ortaöğretim; ilköğretime dayalı dört yıllık zorunlu örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumları ile mesleki eğitim merkezlerinin tümünü kapsar. Bu okul ve kurumları bitirenlere, bitirdikleri programın özelliğine göre diploma verilir...”; m. 27 – İlköğretimi tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan her öğrenci, ortaöğretime devam etmek ve ortaöğretim imkanlarından ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanmak hakkına sahiptir”.; 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, m. 2 – İlköğretim, ilköğrenim kurumlarında verilir; öğrenim çağıında bulunan kız ve erkek çocuklar için mecburi, Devlet okullarında parasızdır; m. 3 – Mecburi ilköğretim çağı 6-13 yaş grubundaki çocukları kapsar. Bu çağ çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda başlar, 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biter., m. 7 – İlköğretim; 1 inci maddede belirtilen amacı gerçekleştirmek için kurulmuş dört yıl süreli ve zorunlu ilkokul ile dört yıl süreli ve zorunlu ortaokuldan oluşan bir Milli Eğitim ve Öğretim Kurumudur”.; Ayrıca bkz. 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, RG. 19.06.1986, S. 19139.; Çocukların bir çoğunun okuma- yazma bilmediği ve diğer hususlar hakkında bkz. SAYITA, s. 188., “...Çocukların ilköğretimi tamamlayamamış olması, anayasal olarak ana babanın ve idarenin çocuğun ilköğretimi ve kaliteli eğitime erişime ulaşma ve tamamlama yükümlülüğünü yerine getiremediğini göstermektedir...”, SAYITA, s. 189.

[223] „... 253(2008) Sayılı Avrupa Tavsiye Kararı’nda, bütün sokak çocuklarının karşı karşıya olduğu ortak riskleri; sömürü, şiddet, cinsel istismar, madde kullanımı ve çok sayıda insan hakkı ihlalleri olarak belirlenmiştir. Bazen onları korumaktan sorumlu görevli makamlar tarafından risk altında oldukları da aynı maddede yer almaktadır(m.4). Çocukların bu çevrede yaşam hakkı başta olmak üzere, yaşam hakkıyla bağlantılı olarak bedensel ve ruhsal bütünlüğü, yiyecek, giyecek barınmayı içeren uygun yaşam standardına sahip olma hakkı, temel eğitim alma hakkı başta olmak üzere medeni, ekonomik sosyal kültürel haklarının ihlal edildiğini veya ihlal tehdidi altında olduğunu göstermektedir. Çocuğun yetişmesi ve toplumsal yaşama tam olarak katılmasının ön koşulu olan zorunlu ilköğretim hakkı ve mesleki eğitim alamama sokakta yaşayan çocukların ihlal edilen sosyal hakları arasındadır. Eğitim hakkının kendisine

Yukarıda da ifade edildiği üzere devlet; gerek ekonomik ve sosyal destek verme, gerekse korunma aşamasında, çocuğun eğitime ulaşmasını sağlamakla yükümlüdür. Nitekim yukarıda aktarılan düzenlemeler yanında 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 52. maddesi "...Mülki amirler, ilköğretim müfettişleri ve zabıta teşkilatı ilköğrenim çağındaki çocukların mecburi ilköğretim kurumlarına devamlarını sağlamakla veli yahut vasi veya aile başkanlarına ve okul idarelerine yardımla ve her türlü tedbiri almakla vazifelidirler" hükmü ile, çocukların eğitim hayatının devamının sağlanmasını idareye bir görev olarak yüklemiştir^[224]. Ancak bu çocukların eğitim hayatları incelendiğinde söz konusu görevin yerine getirildiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Eğitim hizmetlerinde söz konusu olan bu aksama etkilerini geniş bir alana yaymakta, çocukların üçüncü kişilere zarar vermeleri ya da zarar görmeleri konusunda olumsuz sonuçlarını göstermektedir. Akyüz, eğitim hakkının diğer hakların tanınması, kullanılıp korunmasında öncül olarak görmekte, yaşam hakkı dışında bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişiminde gereklilik olduğunu belirtmektedir^[225].

b.5.2. Sağlık Hizmeti

Sokak çocukları söz konusu olduğunda, belirgin sorunlu noktalardan biri de bu çocukların sağlık koşulları açısından uygun olmayan koşullar altında ve sağlıklı bir biçimde yaşamlarını sürdürmelerine imkân vermeyen ortamlarda yaşamakta olduklarıdır^[226]. Oysa Anayasanın 56. maddesinde "...Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler..." hükmü yer almaktadır^[227]. Bu görev, sosyal devlet olmanın idareye yüklediği ödevlerden biridir^[228]. Danıştay da bir kararında bu hususu "İç hukukumuzda baktığımızda ise öncelikle Anayasamızın 2. maddesinde Devletimizin nitelikleri sayılmış ve sosyal bir hukuk Devleti olduğu vurgulanmış, 5. maddesinde Devletin temel amaç ve görevleri sayılarak;

ulaşabilmek, kaliteli eğitim alabilmek çocuğun diğer tüm haklarına ulaşabilir olmasını gerekli kılmaktadır ...", SAYITA, s. 185, 186.; Bkz. ATAÜZ, s. 74.; Örnek için bkz. Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 63, 64.

[224] Ayrıca bkz. SAYITA, s. 194., 222 sayılı Kanun m. 53., aynı kanun m. 59.

[225] AKYÜZ, s. 376, 377.

[226] Bkz. Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 22 vd.

[227] m. 56: "...Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir. Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir".

[228] Bkz. TEMİZ, s. 175 vd.

kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak görevine yer verilmiştir. Yine Anayasamızın “Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı” başlıklı 17. maddesinde, herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir; “Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması” başlıklı 56. maddesinde, Devletin, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenleyeceği ve bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getireceği öngörülmüştür; “Sosyal güvenlik hakkı” başlıklı 60. maddesinde, herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu ve Devletin, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alacağı ve teşkilatı kuracağı kuralına yer verilmiştir; “Devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırları” başlıklı 65. maddesinde de “Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.” düzenlemesine yer verilmiştir. Değınilen düzenlemelerin birlikte değerdendirilmesinden, tüm yurttaşların yaşama haklarının, devlet güvencesi ve onun pozitif yükümlülüğü kapsamı içinde koruma altında olduğu anlaşılmaktadır. Anayasa’nın 17. maddesinde düzenlenen “yaşama hakkı” yalnızca yaşamını sürdürmek anlamında değil “sağlıklı yaşama hakkı”na sahip olmak anlamındadır. Kişilerin sağlıklı olma hakkı bir kamusal korumaya tabi olduklarını ortaya koymaktadır. Sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, bir ekonomik ve sosyal haktır. Bu yönüyle kamuya ya da Anayasada geçen biçimiyle devlete belli yükümlülükler öngörür. Devlet bu ödevleri altına imza attığı “Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin de bir gereğı olarak yerine getirmek ve herkesin sağlık hizmetlerinden yararlanması için gerekli tedbirleri almak, kişilerin sağlık hizmetlerinden gecikmeksizin yararlanmasını sağlamak durumundadır...” şeklinde ifade etmektedir^[229]. Nitekim 663 Sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de^[230]

[229] D15D, 24.04.2017, E. 2013/2616, K. 2017/1913, KİBB; aynı yönde bkz. D15D, 24.04.2017, E. 2013/2625, K. 2017/1912, KİBB., Bkz. AYM,01.04.2015, E. 2013/50, K. 2015/38, KİBB.

[230] 663 Sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, RG. 02.11.2011, S. 28103 (Mükerrer), m. 2: “...Bu kapsamda Bakanlık; a) Halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması ve önlenmesi, b) Teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin yürütülmesi... ile ilgili olarak sağlık sistemini yönetir ve politikaları belirler”, Bkz. KHK m.10., Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü görevleri; 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, RG. 15.05.1987,

Bakanlığın görevi “*Bakanlığın görevi; herkesin bedenî, zihni ve sosyal bakımından tam bir iyilik hâli içinde hayatını sürdürmesini sağlamaktır.*” şeklinde ifade edilmiştir^[231]. Oysa bugün sokakları mesken edinmiş çocuklar incelendiğinde, yukarıda aktarılan hizmetlerin olması gerektiği şekliyle işlediğini söylemek pek de mümkün gözükmemektedir. Bu çocuklar yılın her döneminde sağlıklı olmayan koşullarda ve çevrede hayatlarını sürdürmeye devam etmektedirler^[232]. Anılan noktada sağlık hizmetinin olması gerektiği şekilde işlediğinden bahsedebilmek için bu çocukların sağlıklarını kaybetmelerinin ardından yapılan müdahalelerin kıstas olmadığına, hayatlarını “iyilik hali içinde” sürdürebilmelerinin sağlanması gerektiğine dikkat çekilmelidir. İdare ise, önleme, bunun sağlanamaması halinde hastalık sonrası tedavi olmak üzere süreci bir bütün olarak tamamlayabildiğinde kendine hukuken verilmiş görevi yapmış kabul edilebilecektir. Danıştay, devlete bu konuda yüklenen görevin önleyici sağlık hizmetlerini hatta daha fazlasını kapsadığını belirtmektedir: “...*Anayasa'nın 56. maddesi; “Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini planlar. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlardan yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.” hükümündedir. Bu noktada devletin sağlık hususundaki görevinin, önleyici sağlık hizmeti ve tedavi edici sağlık hizmeti sunmakla sınırlı olduğunu düşünmek imkansızdır. Zira her birey tedavi sonrası sağlığına kavuşmayabilmektedir. Burada tedavi mümkün olmasa da, devreye bakım ve rehabilitasyon hizmetleri girmektedir...*”^[233]. Konuyla ilgili aktarılan düzenlemeler ele alındığında sokaktaki çocukların hâlihazırdaki durumları idare

S. 19461, m. 3/a: “*Sağlık kurum ve kuruluşları yurt sathında eşit, kaliteli ve verimli hizmet sunacak şekilde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca, diğer ilgili bakanlıkların da görüşü alınarak planlanır, koordine edilir, mali yönden desteklenir ve geliştirilir... Koruyucu sağlık hizmetlerine öncelik verilmek suretiyle kamu ve özel bütün sağlık kurum ve kuruluşlarının kurulması ve işletilmesinde kaynak israfı ve atıl kapasiteye yol açılmaksızın gerektiğinde hizmet satın alınarak kaliteli hizmet arzı ve verimliliği esas alınır...*”.

[231] 3359 Sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, m. 3(j): “*Vatandaşların hastalıklardan korunma, sağlıklı çevre, beslenme, ana çocuk sağlığı ve aile planlaması ve benzeri konularda eğitilmeleri ve takipleri bütün kamu kuruluşlarının sorumluluğu, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, özel ve gönüllü kuruluşların işbirliği içerisinde gerçekleştirilir.*”; 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, RG. 06.05.1930, S. 1489, m. 3; Diğer ilgili mevzuat için bkz. AKYÜZ, s. 370 vd.

[232] Çocukların yaşadıkları fizyolojik ve psikolojik sorunların neler olduğu hususunda bkz. Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 22-25.

[233] D15D, 18.04.2016, E. 2015/7589, K. 2016/2661, DD, S. 143, s. 276. (Danıştay Resmi Web Sayfası)

bakımdan sağlık hizmetinin işleyişinde bir aksaklığı ifade etmektedir. Ancak; sağlık hakkının ruhsal sağlık^[234] ile bir bütün olduğu düşünüldüğünde^[235], çocukların sokakta hayat kurma/hayatta kalma aşamasına gelinceye kadar aile içerisinde idarece ruhsal bütünlüğün sağlanamaması, çocuğun sokağa itilmesi değerlendirmeye değer bir diğer husustur. Çünkü bu durum, aynı zamanda devletin sosyal destek sağlama görevini yerine getirirken yaşanan eksiklik ve aksamaların da göstergesidir.

Sağlık hakkı ile yakın ilişkisi olması bakımından^[236], sokakları çalışma alanının ötesinde bir yaşam alanı haline getiren çocuklar bakımından Anayasanın 57. maddesinde “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır...” şeklinde ifade-sini bulunan görevde de bir aksama olduğu açıktır. Bu düzenlemeye dayanarak yasal düzenlemeler yapıp, idari teşkilat oluşturulmakla beraber^[237]; sokaklarda yaşayan çocuklar değerlendirildiğinde; hizmetin işleyişinde eksiklikler/yetersizlikler yaşandığı aşikârdır. Oysa ki konut hakkı, daha önce ifade edildiği üzere asgari yaşam şartlarını sağlayabilen nitelikte bir alana işaret edip;^[238] birtakım hakların kullanılmasının ön koşuludur ve devlet bu görevini mali imkânları ölçüsünde ve elinden geldiğince yerine getirmek zorundadır^[239]. Sokak çocuklarının belirtilen nitelikte bir yaşam alanına sahip olmaması; sokakta yaşama-larının ötesinde ve öncesinde; devletin aile yanında, asgari yaşam koşullarına sahip; insan haysiyetine uygun bir yaşam sağlama yükümlülüğündeki, başka bir ifade ile sosyal yardım ve destek aşamasındaki aksamaların da sonucudur.

b.5.3. Sosyal Güvenlik Hizmeti

Sokakları mesken edinen çocuklar bakımından, sosyal nitelikli kamu hizmeti kapsamında olan^[240] sosyal güvenlik hususuna da mutlaka değinilmelidir. Anayasa'nın 60. maddesi uyarınca herkes sosyal güvenlik hakkına sahip iken, 61. madde uyarınca “... Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar

[234] Çocukların sokaklara yönelmesinde aile hayatında söz konusu olan şiddet gibi ruhsal sıkıntılara ilişkin bkz. SAYITA, s. 189 vd.

[235] Bkz. TEMİZ, s. 167.

[236] Bkz. İNCE-KANLI-ERYİĞİT, s. 32.

[237] Bkz. İNCE-KANLI-ERYİĞİT, s. 32., Bkz. <https://www.toki.gov.tr/sosyal-konutlar>.

[238] KALABALIK, s. 601.

[239] Bkz. İNCE-KANLI-ERYİĞİT, s. 31.

[240] AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 624.

veya kurdurur.” Bu düzenleme, korunma ihtiyacı olan çocukların sosyal güvenlik anlamında özel olarak korunması gereken kimselerden olduğu şeklinde ifade edilmektedir^[241]. Ancak sokak çocukları söz konusu olduğunda, sosyal güvenlik hakkının yukarıda değinilen sosyal yardımlar dışındaki^[242] bir diğer boyutunda da sorunlar yaşanmaktadır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu^[243] uyarınca, 18 yaşın altındaki çocuklar sağlık hizmetlerinden- anne babasının durumundan bağımsız olarak- yararlandırılmaktadır^[244]. Ne var ki, sokakta yaşayan çocukların bu hakka ne derecede erişim sağlayabildikleri ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Oysa Anayasa Mahkemesi’nin de belirttiği üzere, sosyal güvenlik hakkı yaşam hakkının bir parçasını teşkil etmektedir^[245]. Bu hak aynı zamanda, sağlık hakkının etkin şekilde kullanılabilmesinin de bir aracıdır. Danıştay da, hakkın sosyal devlet ve sağlık hakkı ile ilişkisini açık şekilde vurgulamaktadır: “...Sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı, bir ekonomik ve sosyal hak olup, bu yönüyle kamuya ya da Anayasada geçen biçimiyle Devlete belli yükümlülükler getirmektedir. Devlet bu anayasal yükümlülüğün gereğini yerine getirmek ve herkesin sağlık hizmetlerinden yararlanması için her türlü tedbiri almak, kişilerin sağlık hizmetlerinden gecikmeksizin yararlanmasını sağlamak durumundadır. Anayasa Mahkemesi de 22.11.2007 tarih ve E:2004/114, K:2007/85 Sayılı kararında, sağlık hizmetlerinin nitelikleri gereği diğer kamu hizmetlerinden farklı olduğunu, sağlık hizmetlerinin temel hedefi olan insan sağlığı sorununun ertelenemez ve ikame edilemez nitelikte bulunduğunu belirterek sağlık hizmetinin insan ve toplum yaşamındaki önemine değinmiştir. Sosyal güvenlik, bireylerin istek ve iradeleri dışında oluşan sosyal risklerin, kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin üzerlerindeki gelir azaltıcı ve harcama artırıcı etkilerinin en aza indirilmesini, ayrıca sağlıklı ve asgari hayat standardının güvence altına alınmasını ifade eder. Bu güvencenin gerçekleştirilebilmesi için sosyal güvenlik kuruluşları oluşturularak, kişilerin yaşlılık, hastalık, malûllük, kaza ve ölüm gibi sosyal risklere karşı asgari yaşam düzeylerinin korunması amaçlanmaktadır”^[246].

Sosyal güvenliğe ilişkin açıklamaların ardından bir konuya daha değinilmelidir. Sokaklarda hayatını sürdüren çocukların azımsanamayacak miktarının aileleri ile ilişkileri olsun ya da olmasın, yaşamlarını sokakta çalışarak kazanmakta oldukları görülmektedir. Oysa Türkiye’nin taraf olduğu ve ülkemiz bakımından

[241] ARICI, s. 188.; YAZICI, Çocuk Evleri, s. 502.

[242] Bkz. ARICI, s. 184, 185.

[243] RG. 16.06.2006, S. 26200.

[244] Bkz. AKYÜZ, s. 375.

[245] Bkz. dpn.102.

[246] D15D, 11.03.2016, E. 2013/8369, K. 2016/1654, KİBB.

kanun hükmünde olan ILO'nun 138 sayılı sözleşmesinde^[247] asgari çalışma yaşı 15 olup buna paralel olarak 4857 sayılı İş Kanunu^[248] uyarınca 15 yaşını tamamlamadan önce çocukların çalıştırılması mümkün değilken^[249], sokaklarda bu yaşın altında binlerce çocuk anılan hukuki düzenlemeler kapsamında dahi olmayacak işlerde yaşamlarını kazanmaya çalışmaktadır.^[250] Sokakta çalışma ise, -182 sayılı Sözleşme^[251] haricinde-, Türkiye bakımından “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri” n den biri olarak kabul edilmiştir.^[252] Bu noktada öngörülen nihai hedef, çalışan çocukların çalışma koşullarının iyileştirilmesinden ziyade, çocuk işçiliğinin sonlandırılmasıdır.^[253] Söz konusu hedef, ancak sosyal devlet ilkesinin maksimize edilmesi yoluyla mümkün olabilecektir.^[254] İşte sokakta hayatını kazanan/yaşayan çocukların bu yönüyle de durumu, idarenin çocukların maddi manevi ihtiyaçlarının sağlanması görevinin yerine getirilemediğinin bir göstergesi olup; çocukların ihtiyaçlarını sağlamakla görevli idari birimler bakımından hizmetin layığı ile ifade edilemediği anlamını taşımaktadır. Çünkü çocukları çalışmaya iten ekonomik güçsüzlük, ailevi sebepler, eğitimsizlik gibi pek çok sebep bulunmaktadır.^[255] Başka bir ifade ile, yukarıda da ifade edildiği üzere; söz konusu sorunları çözmek hatta ortaya çıkmalarını engellemekle görevli idarelerin faaliyetlerindeki eksiklik ve yetersizlikler, çocukların (sokakta) çalışmalarına, anılan süreçte de pek çok tehlike ile karşı karşıya gelmelerine sebep

[247] http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang—tr/index.htm, m. 2., 20.02.2018.; Bkz. Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 33, 34.

[248] RG. 10.06.2004, S. 25134, m. 71 – “On beş yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmuş çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler”; Ayrıca bkz. m. 72 vd.

[249] Her iki metinde de istisnai durumlar bulunmaktadır. İstisnalar ve uygulanma koşulları için metinlere bkz.

[250] Bkz. ATAUZ, s. 73, 74.

[251] http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang—tr/index.htm .

[252] AKYÜZ, s. 497.; Yazar s. 496’da , 182 sayılı sözleşmenin hukuken işçi olmayan çocukları da kapsadığına işaret etmektedir;, Ayrıca bkz. 182 sayılı sözleşme m. 4.

[253] Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 3; AKYÜZ, s. 497.

[254] AKYÜZ, s. 497.

[255] Bkz. AKYÜZ, s. 485 vd.; Ayrıca bkz. ATAUZ, s. 71; TUNÇ, s. 81.; Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 5.

olmaktadır^[256]. Örneğin daha önce de ifade edildiği üzere 222 sayılı Kanun'un 59. maddesi^[257] uyarınca, ilköğretime devam etmeyenlerin (6-13 yaş grubuna denk gelmektedir) kural olarak çalıştırılmayacakları düşünüldüğünde, sokaklardaki çocukların eğitim hizmetinden yararlanabilme durumlarındaki sorun da ortaya çıkmaktadır. Akyüz'ün de ifade ettiği üzere, “*sokak çok acımasız ve tehlikeli bir iş yeridir. Burada çocuk başta yaşamı ve sağlığı olmak üzere çok çeşitli tehlike ve istismar biçimleriyle karşılaşır*”^[258]. Anılan tehlikelerin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkan zararlar da idare hukuku anlamında hizmet kusurudur. Belirtilen durum, çeşitli aşamalarda kamu hizmetinin kuruluşu ya da işleyişindeki bir bozukluğu ve eksikliği ifade edip^[259]; Anayasanın 125. maddesindeki “*idare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.*” hükmü gereğince ortaya çıkan zarar, aşağıda ayrıca değinileceği üzere, idarece tazmin edilmek durumundadır.

c. İdarenin Sorumluluğu Bağlamında Çocuklara Yönelik Hizmetler

Sokak çocukları konusu yoğun şekilde “suç işleme”, “zarar doğuran faaliyetlerde bulunma” olguları ile birlikte ele alınmaktadır^[260]. Bu noktada ceza

[256] Bkz. yukarıda değinilen İstanbul Valiliği kararı.

[257] 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesi ile birlikte değerlendirilmelidir: “*On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler... Onsekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile onbeş yaşını tamamlamış, ancak onsekiz yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler, onaltı yaşını doldurmuş fakat onsekiz yaşını bitirmemiş genç işçilerin hangi çeşit işlerde çalıştırılabilecekleri ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.*”; Ayrıca bkz. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılması Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, RG. 06.04.2004, S. 25425.

[258] AKYÜZ, s. 491.; “...Sokaklar; evle ilişkisi kopmuş, tüm günlerini sokakta geçirip arar ara eve giden çocuklar için olumsuz, sokakta çalışıp akşamları eve dönen çocuklar için zarar verme riski yüksek olan yerler...”, TUNÇ, s. 80.; Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 17 vd.

[259] GÜNDAY, s. 369.

[260] Bkz. ATAÜZ, s. 69, 70.; Bkz. 2005/5 sayılı Başbakanlık Genelgesi, “*Son yıllarda başta büyük şehirlerimiz olmak üzere, göç alan kentlerimizde, sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocukların durumu önemli bir sosyal sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Sokakta yaşayan, her türlü madde bağımlılığına açık olan ve bir kısmının hırsızlık, gasp, kapkaç gibi olaylara da*

hukuku anlamındaki süreç ayrı bir boyutu teşkil etmekle beraber; konunun bir de idare açısından mali sorumluluk boyutu bulunmaktadır. Yukarıda ifade edildiği üzere, çocukların sağlıklı, insan onuruna yakışır bir hayat sürmeleri hususuna ilişkin hususların pek çoğu, Anayasal düzenlemelerin özel olarak ele alınması suretiyle, idarenin tatmin etmekle yükümlü oldukları birer kamu hizmeti olarak öngörülmüşlerdir. Bu yükümlülük bakım, sağlık, eğitim, barınmayı sağlama gibi çok yönlü bir nitelik arz etmektedir^[261].

Sokaklarda hayatını kazanan ya da geçiren çocuklar söz konusu olduğunda, sokaklarla tanışma durumu, devletin daha özeldense, çocukların aile ortamında, maddi ve manevi bütünlük içinde yaşamalarını sürdürmelerini sağlamakla görevli idarelerin görevlerini yerine getirmelerindeki bir aksaklığı ifade etmektedir. Çünkü yukarıda detaylı olarak ele alındığı üzere, sokaklardaki çocuklar; idarenin ya çocukların ailesi yanında maddi ve manevi varlığını geliştirmesine uygun bir ortamda sağlıklı şekilde yetişmesini, ya eğitimine devam etmesini, ya da koruyucu ve destekleyici tedbir ile korunma altına alınmasını sağlama noktasındaki sorunlara işaret etmektedir. Çocuğun sokakla teması, fail olma ya da tacize uğramalarında olduğu üzere mağdur^[262] olmaları anılan faktörlerin birleşiminin sonucudur. İdare ise, ortaya çıkan bu sonuçtan sorumludur. Çünkü, Anayasanın 125. maddesindeki “*idare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.*” ve bu durum, “hukuk devleti” ilkesinin bir gereğidir^[263].

c.1. Sorumluluğun Türü

İdarenin sorumluluğunun niteliğine bakıldığında ise, sokak çocuklarının bahsi geçen durumunda tipik bir hizmet kusuru bulunmaktadır. Hizmet kusuru, “...*idarenin yürüttüğü bir hizmetin kurulmasında, düzenlenmesinde ya*

karıştırıldığı bilinen bu çocuklarımızın, tedavi, rehabilitasyon ve eğitimleri sağlanarak topluma kazandırılmaları ancak etkin ve kalıcı önlemlerle mümkün görülmekte, sorunun temelden çözümü için de; ulusal ve yerel düzeyde plânlı ve organize uygulamaların derhal başlatılması zorunlu bulunmaktadır...” <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050325-8.htm>.

[261] Ayrıca bkz. SAYITA, s. 191.

[262] Sokak çocuklarının tacize uğramaları hususunda örnek için bkz. TUNÇ, s. 83; .Çocuklar sağlık problemleri yaşayabilecekleri gibi sokakta bulunuyor olmaktan kaynaklı kazaların mağduru da olabileceklerdir. , Çocukların maruz kaldıkları haller için ayrıca bkz. Sayita s. 185’de aktarılan TBMM Araştırma Komisyonu I. Raporu.; Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 17 vd.

[263] GÜNDAY, 368, AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 162,163.

da işleyişindeki bozukluk ve aksaklığı ifade etmektedir^[264]. Yukarıda yer verilen düzenlemeler incelendiğinde, sokaklardaki çocukların fail ya da mağdur olmaları halinde ortaya çıkan zararın, kamu hizmetindeki bozukluk ve aksaklıktan kaynaklandığı açıktır. Söz konusu bozukluk ya da aksaklığın kuruluşun ziyade işleyişten kaynaklandığı da görülmektedir^[265].

İdarenin hizmetin işleyişindeki kusur yani, bozukluk ya da aksaklıktan sorumlu olabilmesi için, ortaya çıkan zararlı sonucun, idarenin (kusurlu) işlem ya da eyleminden kaynaklanması gerekmektedir^[266]. İdarenin eylemi hareketsiz kalması şeklinde de ortaya çıkabilecektir^[267]. İşte söz konusu idari davranış bir zarara sebep olmakta, bu zarar hayatın olağan akışı içerisinde bu davranışa bağlanabiliyor ve hizmetin kuruluşunda işleyişinde bozukluk /eksiklik tespit edilebiliyorsa, idarenin sorumluluğunun şartları oluşmuş demektir^[268].

[264] GÜNDAY, 369.; Bu eksiklik ya da aksaklık kamu hizmetinde söz konusu olabileceği gibi, kolluk faaliyetleri bakımından da söz konusu olabilecektir. GÜNDAY, s. 369.; "... İdare, Anayasamızın 125. maddesinde de belirtildiği üzere, kural olarak yürüttüğü kamu hizmetiyle nedensellik bağı kurulabilen zararları tazminle yükümlü olup; idari eylem ve/veya işlemlerden doğan zararlar idare hukuku kuralları çerçevesinde, hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk ilkeleri gereği tazmin edilmektedir. İdarenin yürütmekte olduğu bir hizmetin kuruluşunda, düzenlenişinde veya işleyişindeki nesnel nitelikli bozukluk, aksaklık veya boşluk olarak tanımlanabilen hizmet kusuru; hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi hallerinde gerçekleşmekte ve İdarenin tazmin yükümlülüğünün doğmasına yol açmaktadır..." , D15D, 15.06.2017, E. 2015/9728, K. 2017/3758, KİBB; D15D, 27.04.2017, E. 2016/1578, K. 2017/2116, KİBB; D10D, 06.05.2016, E. 2013/6506, K. 2016/2524, DD, S. 143, s. 189 vd. (Danıştay Resmi Web Sayfası)

[265] Kamu hizmetinin temel ilkelerinden olan "süreklilik" ilkesi uyarınca kamu hizmeti, hizmetin niteliği de dikkate alınmak suretiyle kesintisiz şekilde devam ettirilmek durumundadır. Bu ilke, hizmetin olması gereken kalitede sunulması gerekliliğini de içermektedir. Bkz. AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 604. ; Yine bu ilkelerden olan "değişkenlik" uyarınca günün koşullarının gerektirdiği şekilde; "eşitlik" gereğince, yararlananlar arasında bir ayırım yapılmadan gerçekleştirilmelidir.; Bkz. AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 610 vd.

[266] Bkz. GÜNDAY, s. 383 vd.

[267] GÜNDAY, s. 383.

[268] "... Anayasamızın 125. maddesinin son fıkrasında; "İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararları ödemekle yükümlüdür." hükmü yer almıştır. Doktrinde idarenin tazmin sorumluluğu, kamu hizmetlerinden doğan zararların karşılanıp giderilmesini amaçlayan hukuki bir kurum olarak tanımlanmaktadır. İdarenin tazmin sorumluluğundan söz edebilmek için ise, ortada bir zararın bulunması ve bunun idareye yüklenebilen bir işlem veya eylemden doğması, başka bir deyişle zararın idari faaliyet arasında illiyet bağı bulunması gerekir. Daha açık bir anlatımla, idari faaliyet zararın gerçek nedenini oluşturmalıdır. İdare hukuku ilkelerine göre maddi zarar; idari işlem ve/veya eylem sebebiyle kişinin malvarlığında meydana gelen azalma sebebiyle uğranılan zarar ile elde edilmesi kesin olan gelirden yoksun kalma sonucu uğranılan zarar olup; maddi tazminatın zarar miktarıyla sınırlı olduğu diğer bir deyişle maddi zarardan

(Sokaklardaki) Çocukların sokaklarda hayatlarını geçirmeleri, “yardım”, “tespit”^[269], “bakım/koruma sağlama”, “çocukların maddi manevi ihtiyaçlarının tatmini” ya da “eğitim” ini, “sağlıklı yaşama” şartlarını sağlama gibi görevlerini yerine getirmekle yükümlü kılınan idarelerin (kamu görevlilerinin) faaliyetlerindeki (büyük oranda) ihmali şekilde oluşan eylemsel aksaklığı göstermektedir. Çünkü bu çocukların durumu, çocukların aile ortamında kalmalarının sağlanamamasının, ekonomik eksikliklerinin giderilememesinin, eğitim hizmeti alamamalarının^[270]; devlet korumasından/bakımından yararlanamamalarının bileşkesi durumundadır. Örneğin çocukların sokakta bir işletmecinin dükkânına zarar vermeleri gibi zarar doğuran faaliyetlerde bulunmaları halinde kolluk/yardım /bakım/ sağlama gibi görevlerini yerine getirmede eksikliği bulunan yetkili idarelerin sorumluluğu bulunduğu tartışmasızdır. Hatta bu sorumluluk sadece “ kolluk/yardım/ bakım imkânı sağlama görevi üstlenen idarenin/ idarelerin değil, çocukları eğitmek, öğretmek, ihtiyaçlarını karşılamakla görevli idarelerin de uhdesindedir^[271]. Her bir olayın kendine özgü nitelikleri dikkate alınarak, sorumlu idarenin/sorumluluk oranının tespiti yapılabilecektir^[272].

Söz konusu çocukların zarar verici davranışlarda bulunmaları yanısıra, fizyolojik ya da psikolojik olarak zarar görmeleri de, bu çocukların sağlıklı ve korunaklı bir biçimde hayat sürmelerini sağlamakla yükümlü idare/idareler

daha yüksek bir miktarda maddi tazminata hükmedilemeyeceği kabul edilmektedir...”, D15D, 19.01.2017, E. 2014/415, K. 2017/354, KİBB.

[269] Örneğin korunmaya ihtiyacı olan çocukların tespitine yönelik ihbar mekanizmasındaki sorunlar için bkz. AKYÜZ, s. 455.

[270] Aynı yönde bkz. SAYITA, s. 195., Çocuk Koruma Kanunu m. 5 ‘te koruyucu ve destekleyici tedbirlerin çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirler olduğu belirtilmektedir.; Benzer yönde bkz. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik.

[271] Örneğin Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik m. 17: “ (1) Bakım ve barınma tedbirlerinin yerine getirilmesi sırasında ihtiyaç duyulan kolluk hizmetleri ilgili birimlerden talep edilir. Kolluk birimleri, bu talepleri geciktirmeksizin yerine getirir.(2) Bakım ve barınma tedbir kararı alınan kişiler ile çocukların rehabilitasyonu, eğitimi ve diğer bakanlıkların görev alanına giren hususlarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı il ve ilçe müdürlükleri tarafından yapılan her türlü yardım ve destek talepleri Millî Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, ilgili diğer bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından geciktirilmeksizin yerine getirilir” . , Ayrıca bkz. aynı Yönetmelik m. 19.; İlgili mevzuat incelendiğinde idarelerin çocuk koruma ve destekleme konusunda koordinasyon ile görevli kılındığı pek çok alanın söz konusu olduğu görülecektir.

[272] Bkz. aynı yönde SAYITA, s. 196.

bakımından sorumluluk sebebi olabilecektir. Örneğin, sokaklarda yaşayan çocukların tacize uğramaları^[273], şiddete maruz kalmaları, öldürülmeleri, sağlık problemleri yaşamaları halleri de, hizmetin işleyişindeki aksaklık sebebiyle, idarenin sorumluluğuna yol açabilecektir^[274].

İdarece bakım sağlanan çocukların bu mekânlarda ve süreçte şiddet mağduru olmaları durumunda da idare hizmet kusuru çerçevesinde sorumlu olacağı gibi; çocukların bakım hizmeti verilen yerlerden benzer sebepler ile sokağa kaçarak zarar uğramaları halinde de aynı sonuç doğacaktır^[275]. Bu noktada sosyolojik bir gerçeğin de vurgulanması gerekmektedir: Yaşanılan acımasız hayat koşulları, sokak çocuklarını, bu acıya dayanabilmek adına, zararlı madde kullanımına itmektedir ve yaşanan sıkıntılar onları hırçın ve saldırgan hale getirmektedir^[276]. Tunç'un ifadesiyle hareketli şekilde yaşayıp, aramızdan sessizce ayrılmaktadırlar^[277]. Bu ayrılış da, genellikle sokağın acımasız koşullarının sonucu olmaktadır^[278].

c.2. Kamu Görevlilerinin Sorumluluğu

Yukarıda çocukların korunması, insan onurunu yakışan bir hayat sürdürbilmesi için idarenin bir takım faaliyetleri görmekle yükümlü olduğu ifade edilmekle beraber, kamu hizmetlerinin esasen “kamu görevlileri” tarafından yerine getirildiği aşikârdır. Bu noktada söz konusu görevlilerin hizmet sırasında

[273] Çocukların cinsel şiddetin mağduru olmaları hususunda bkz. TUNÇ, s. 83.; Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 18.

[274] “...253(2008) Sayılı Avrupa Tavsiye Kararı'nda, bütün sokak çocuklarının karşı karşıya olduğu ortak riskler; sömürü, şiddet, cinsel istismar, madde kullanımı ve çok sayıda insan hakkı ihlalleri olarak belirlenmiştir...”. SAYITA, s. 185.

[275] Sayita, s. 190'da, çocuk yurtlarındaki şiddetin de, buralardan kaçılması yoluyla sokaklarla tanışmanın vasıtası olabildiği aktarılmaktadır.

[276] TUNÇ, s. 83.; Bkz. SAYITA, s. 185'da aktarılan TBMM Araştırma Komisyonu I. Raporu; Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 25.

[277] TUNÇ, s. 84.; Yazar aynı sayfada; İstanbul'da yağmurlu bir gecede sığınılan üst geçitten düşüp ölen iki çocuğun haber dahi olamamasını bu sessizliğe örnek olarak vermektedir.

[278] Sokaklardaki çocukların yaşadığı mağduriyetlerden dolayı, idarenin sorumluluğunun doktrinde “kusursuz sorumluluk” çerçevesinde ele alındığı da olmaktadır. Bkz. SAYITA, s.195; Ancak İdare hukukunda, hizmet kusurunun kusursuz sorumluluk karşısında öncül nitelikli olması sebebiyle, kusursuz sorumluluğun tartışma konusu yapılması gereği bulunmamaktadır. Kaldı ki, kusursuz sorumluluk ilkeleri düşünüldüğünde, sokaklarda yaşayan/hayatlarını kazanan çocuklar bakımından anılan sorumluluk türünün uygulanması mümkün görünmemektedir. Kusursuz sorumluluğun niteliği ve ilkeleri hakkında bkz. ATAY, s. 736 vd.

işledikleri kusurlar da, -hizmetten ayrılabilme özelliği göstermedikçe- idarenin kusurunu oluşturmaktadır. Çünkü hizmet kusuru nesnel ve anonim nitelikli bir kusur olup, belli bir kamu görevlisine izafe edilmesi söz konusu değildir^[279]. Hizmetin nihai sahibi (sorumlusu) olan idare, kamu görevlisinin kusurunu üstlenmemektedir, doğrudan sorumluluğun sahibidir^[280]. Ancak, bu süreçte kamu görevlisinin kusuru kendine isnat edilebilir boyuta ulaşmış ise, bu sorumluluğu üstlenmek durumunda kalacaktır: Örneğin Çocuk Koruma Kanunu'nun 6. maddesindeki “*Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür... Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kendisine bildirilen olaylarla ilgili olarak gerekli araştırmayı derhâl yapar*” düzenlemesi uyarınca korunma ihtiyacı olan çocuğu bildirmekle yükümlü kamu görevlilerin bildirim konusunda ağır ihmali davranışları neticesinde çocuk koruma altına (bakım tedbiri) alınamamış ve zarar verici bir duruma sebep olunmuş olabilir. Ya da kendine bildirilen olaylarla ilgili inceleme yapan kurumun çocuğun mahkemece koruma altına alınmasını gerektiren çok önemli bir hususu gözden kaçırmış olduğu tespit edilebilir. Sonuçta, “çocuğun koruma altına alınması” sürecinde kamu hizmetinin görülmesinde aksama olmuştur ve idarenin sorumluluğu söz konusudur. Ancak; hukuki sorumluluk noktasında “zarara neden olan kamu görevlilerinin açıkça belirlenme imkânı olması halinde” yani “kasıt” ya da “ağır ihmallerinin” saptanabilmesi halinde^[281] kamu görevlisi bakımından rücu mekanizmasının işlemesine yol açacaktır^[282]. Anayasanın 129. maddesinin 5. fıkrasının “*Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir*” hükmü dolayısıyla ortaya çıkan zararı tazmin sorumluluğunu yerine getiren idare, ilgili kamu görevlisine rücu edecektir^[283].

[279] AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 802.

[280] AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 800.

[281] DMK, m, 13; Anayasa m. 129/5; AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 803.

[282] AKYILMAZ-SEZGİNER-KAYA, s. 802,803.

[283] Kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirme noktasındaki eksiklikleri ya da kusurlarının kamu görevlilerinin disiplin sorumluluğuna yol açabilmesinin de, olayın idare hukukuna ilişkin bir diğer boyutunu olduğu ayrıca vurgulanmalıdır. Süreçteki ihmallerin ceza hukuku anlamında sonuçları da bulunmaktadır.

IV. SONUÇ

Çalışmanın en başında ifade edildiği üzere, “sokak çocuğu” nun tanımı konusunda farklı kıstaslar ileri sürülmektedir. Ancak bu tanımların ortak özelliği, söz konusu çocukların aileleri ile bağlarına bakılmaksızın sokaklarda, zor koşullar altında hayat mücadelesi vermekte olduklarıdır. Bu sebeple makalede, hayatını sokakları ev saymak suretiyle geçiren çocuklar yanında sokaklarda çalışan çocuklar da ele alınmıştır. Söz konusu çocuklar son yıllarda sayıca artış göstermekte; özellikle de suç niteliğindeki faaliyetler ve zararlı madde tüketimi ile anılmaktadırlar. Kendilerinin zarar verici eylemlerin mağduru olmaları da sürecin daha az görünen yanını oluşturmaktadır. Sayılan olumsuz durumların hangisi ele alınırsa alınsın, ortaya çıkan zararlı sonuç aslında, idarenin faaliyetlerindeki aksamanın göstergesidir. Çünkü çocukların maddi manevi varlıklarını geliştirmelerine; hayatlarını insan onuruna yakışır düzeyde sürdürmelerine uygun ortam/şartları sağlama ödevi birer kamu hizmeti olarak idareye yüklenmiştir. İdareye yüklenen ödev bir bütün olarak ele alınmalıdır. Yukarıda da pek çok kez değinildiği üzere, öncelikle sokakla tanışma gerçekleşmeden yardım/korunma ihtiyacı çocuğa (ve ailesine) anılan koşulları sağlayabilme, bunun sağlanamadığı hallerde ise sokakla tanışan çocuğu bu şartlardan kurtarmak idareye mevzuatla verilmiş bir görev olup, bunun da öncesinde sosyal devlet olmanın bir gereğidir. Çalışma boyunca aktarılmaya çalışıldığı üzere, bu kapsamda pek çok düzenleme yapıldığı halde, bugün gelinen noktada sokaklardaki çocukların, faili ya da mağduru oldukları eylemlerin sayısının gün geçtikçe artmış olduğu gözlemlenmektedir. Anılan bu gerçek, aslında mevzuattaki tutarsızlıklar yanısıra, idari birimler bakımından yetişmiş personel ve birimler arasındaki koordinasyon eksikliği gibi farklı bileşenlerin ürünüdür^[284]. Sonuç olarak sokaklarda hayat mücadelesi veren çocuklar; koruma altına alınmayı sağlayabilme, eğitime, sağlık hizmeti sunmak gibi çeşitli hususlarla görevli idarelerin işleyişlerindeki aksaklık ya da bozukluğun göstergesidir. Aksaklık ya da bozukluk pek çok kez ifade edildiği üzere, sosyal ya da idari nitelikli kamu hizmetleri ya da kolluk faaliyetleri içinde ortaya çıkabilmektedir. Bahsi geçen sorunun idare hukuku alanındaki karşılığı “hizmet kusuru” na tekabül edip, idarenin ortaya çıkan zarardan sorumluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Korunması gereken özel bireyler olan çocukların uygun şartlar altında yaşam sürmelerinin sağlanamaması; gerektiği gibi yetiştirilememesi noktasındaki mevcut sorun, idare hukuku penceresinden gözlemlenen eksiklikler ve aksaklıklar yanında; aynı zamanda “sosyal devlet” in gereklerini sağlama konusundaki noksana da işaret etmektedir.

[284] Bkz. AKYÜZ, s. 477 vd., Gereklilikler için bkz. Sorunlar ve İhtiyaçlar, s. 5, 6.

KAYNAKÇA

AKYILMAZ Bahtiyar- SEZGİNER Murat-KAYA Cemil, Türk İdare Hukuku, 8. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2017.

AKYÜZ Emine, Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması, Pegem Akademi, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, Ekim 2016.

Ankara Sokaklarında Çalıştırılan Çocuklar: Sorunlar ve İhtiyaçlar, (ASPB, ILO, Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi), Anıl Grup Matbaacılık Yayıncılık, Ankara, Aralık 2016.

ARICI Kadir, “Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Sosyal Güvenlik Hakkı”, VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu, <http://www.sosyalhaklar.net/2015/bildiriler/arici.pdf>

ASLAN Betül, Devletin Temel Amaç ve Görevleri Işığında Özel Gelişme Hakkı”, 1. Baskı, 12 Levha Yayınları, İstanbul, Aralık 2009.

ATAUZ Sevil, “Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları”, Birikim Dergisi, Aralık 1998, S. 116.

ATAY E. Ethem, İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, 4. Bası, Ankara, 2014.

BALO Yusuf Solmaz, Çocuk Koruma Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, Nisan 2013.

BAYRAKTAR Güray, Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özellikleri Açısından İncelenmesi: Ankara Sakarya Caddesi Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, PÜSBE, Ekim 2007, s. 5, 6 (Yök Ulusal Tez Merkezi Web Sayfası)

Birleşmiş Milletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı Karşılaştırmalı Analizi, Yönetici Özeti, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/yoneticiozeti.pdf>

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Uygulama El Kitabı, <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Uygulama%20Elkitabı%20TR.pdf>

ÇOŞTU Kamil, Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel Yapısı (İstanbul Örneği), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, Temmuz 2007, (Yök Ulusal Tez Merkezi Web Sayfası.)

DOĞAN Recep, “Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği”, ABD, 2013/2, <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteiler/ankarabarusu/tekmakale/2013-2/2013-2-5.pdf>

FENDOĞLU Hasan T, Çocuk Hakları Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.

GÖZLER Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Cilt II, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011.

GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Yayınevi, Bursa 2000.

GÜLAN Aydın, “Çocuklara Yönelik İdari Faaliyetlere İlişkin İlkelerin Anlam Ve Kapsamlarına İlişkin Düşünceler I, Çocuğun Korunması İlkesi”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/13671>

GÜLAN Aydın, “Kamu Hizmeti Kavramı”, İHİD, C.9, S. 1-3, 1988, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuihid/article/view/1023002591/1023002183>

GÜMÜŞ Ali Tarık, “Türk Anayasasında Kişinin Maddi Ve Manevi Varlığını Koruma Ve Geliştirme Hakkı” SÜHFD, C. 13, S. 2, 2005, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/262632>

GÜNDAY Metin, İdare Hukuku, İmaj Yayınevi, 10 Baskı, Ankara, 2011.

İNAN Ali Naim, Çocuk Hukuku, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968.

İNCE Nurten, KANLI İmam Bakır, ERYİĞİT Burak Hamza, “İnsan Hakkı Olarak Konut Hakkı”, Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, Ağustos 2017, C. 3, S. 2 , <http://politikarastirmalar.org/index.php/ICPS/article/view/110/109>

İPEK Ali İhsan, “Türk Hukukunda Çocuk Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmelerin Çocuk Hukukuna Etkileri”, Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Aralık 2014, S. 100.

İPEK Aydın, “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılıklı Olarak Anayasal Açından Değerlendirilmesi”, SÜHFD, C. 20, S. 1, 2012, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/262769>

İZGİ Ömer-GÖREN Zafer, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu, Cilt 1, TBMM Basımevi, Ankara, 2002.

KABOĞLU İbrahim, “Yerleşme Özgürlüğü ve Konut Hakkı, Temel Özgürlük Sosyal Hak Birleşmesi”, İnsan Hakları Yılığ, S. 17-18, 1996, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/2a626e15f266c54_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi

KALABALIK Halil, İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, Eylül, 2017.

KAPANCI Kadir Berk, BAŞOĞLU Başak, “Çocuğun Medeni Hukuk Kuralları Çerçevesinde Şiddete Karşı Korunması”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 22, S. 1, <http://dergipark.gov.tr/maruhad/issue/27591/290674>

OZANSOY Cüneyt, “Öznesini Arayan Nesnelere: Çocuk ve Çocuk Hakları”, TBB Dergisi, 1999/1, s. 43, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m1999-19991-876>

ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.

ÖZDEK Yasemin, Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye, TODAİE Yayını, Ankara, Mart 2004 .

SAYITA USTA Sevgi, “Türkiye’de Çocukların Evlerini Terkederek Sokakta Yaşamalarında Sorumlular ve Sorumlulukları”, İÜHFİM, C. 66, S.1, 2008, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/view/1023000111>

ŞENER Sami- SERDAR Meryem, “Sokak Çocukları” Problemi ve Probleme Yönelik Uygulanan Politikalar (Türkiye- Hindistan Örneği), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan 2015, S. 45, , <http://www.dergipark.gov.tr/download/article-file/56084>

ŞENOCAK Hasan, “Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, S. 56, 2009, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9077>

TEMİZ Özgür, “Türk Hukukunda Bir Temel Hak Olarak Sağlık Hakkı”, AÜSBFD, Cilt 69, No. 1, 2014 , <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1927/20207.pdf>

TUNÇ Güven, “Sokaklar ve Çocukları”, Birikim Dergisi, Aralık 1998, S. 116.

ULUSOY Ali, Türk İdare Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017.

ÜNAL Şeref, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku, Yetkin Yayınevi, Ankara 1997.

YAŞAR Hasan Nuri, İdare Hukuku, 2. Basım, Der Yayınları, İstanbul 2014..

YAŞAR Öznur, DAĞDELEN Nihal, “Korunmaya Muhtaç Çocukların Yetiştirilmesinde Çocuk Yurtlarından Çocuk Evlerine Geçişin, Çocukların Sosyo-Kültürel Ve Psikolojik Gelişimlerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma: Isparta Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2013/2, Sayı:18, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/215729>

YAZICI Ergün , “Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 247- 270., http://iibfdergi.karatekin.edu.tr/Makaleler/1786723541_JFEAS_4_2_13.pdf. (Yazıcı, E. (2014). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 247- 270.)

YAZICI, Ergün, “Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 9, S. 18, 2012, <http://sbed.mku.edu.tr/article/view/1038000287/1038000132>

YILDIRIM Turan, YASİN Melikşah, KAMAN Nur, ÖZDEMİR H. Eyüp, ÜSTÜN Gül, TEKİNSOY OKAY Özge, (YILDIRIM VE DİĞERLERİ), İdare Hukuku, 12 Levha Yayınları, 5. Bası, İstanbul, Ekim 2013.

AİHM, Timishev Rusya, 55762/00 , 55974/00, 13.12.2005,

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{“fulltext”:\[“timishev”\],“documentcollectionid2”:\[“GRANDCHAMBER”,”CHAMBER”\],“itemid”:\[“001-71627”\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{“fulltext”:[“timishev”],“documentcollectionid2”:[“GRANDCHAMBER”,”CHAMBER”],“itemid”:[“001-71627”]})

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi (BM Çocuk Hakları Sözleşmesi), http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/birlesmismilletler.pdf

<http://sgb.aile.gov.tr/mevzuat/protokoller>

http://www.cocukvakfi.org.tr/resource/docs/cocukla_ilgili%20sozlesmeler/A.CocuklaIlgiliUluslararasıSozlesmeler/A.2.f.%201924CENEVRE_COCUK_HAKLARI_BiL-DiRiSi.doc

<http://www.danistay.gov.tr/upload/avrupainsanhaklarisozlesmesi.pdf>

<http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyanamesi.pdf>

http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang-tr/index.htm

http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang-tr/index.htm

http://www.kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf

http://www.mfa.gov.tr/cocuk-haklari-konusunda-turkiye_de-yapilan-calismalar.tr.mfa

<http://www.mynet.com/haber/yasam/koruyucu-ailesi-olduklari-cocuklari-goster-mediler-1234331-1>

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59d145d62edaf9.52379231

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5a8cebe082b8.13835419

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf

http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf

<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/2/2-0656.pdf>

<https://aa.com.tr/tr/turkiye/cocuk-yetistirme-yurtlari-cocuk-evlerine-donusturuluyor/899443>

<https://ailetoplum.aile.gov.tr/uygulamalar/asdep-sosyal-hizmet-merkezleri>

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf>

<https://www.toki.gov.tr/sosyal-konutlar>

[Anayasa Mahkemesi Resmi Web Sayfası](#)

[Danıştay Dergisi \(Danıştay Resmi Web Sayfası\)](#)

[Kazancı İçtihat Bilgi Bankası](#)

Resmi Gazete Resmi Web Sayfası

TBB Çocuk Hakları Kurulu Resmi Web Sayfası.

T.C. Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi

Elektronik ortamdan erişilen verilerin tamamı için son erişim tarihi 06.05.2018 dir.